یاش تورکستان

تورکستاننگ ملی قورتولوشی اوچون کورەشوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر- نده‌ن چیغا باشلاغان	نویابر (ایکنچی تشرین) 1937 (1356 هجری)	سان 96

بو ساندا:

۱ — تورکستاندا «سیاسی پوغروم» باش مقاله

۲ — ساویت حکومتینگ ۲۰ ییللیغی مناسبتیله «یاش‌تورکستان»

۳ — «سیاسی پوغروم» قوربانلاری ***

٤ — تورکستاندا «بورژوآ ملتچیلەر» محکمەسی

٥ — «نشریاتدا زیانچیلق» وه «زیانچی، ملتچی محررلەر» اوقتای

٦ — تورکستاندان یەگنی چیققان برمهاجر وطنداش مکتوبنده‌ن

۷ — شرقی تورکستان ملی فاجعەسی

۸ — ساویتلەر اتفاقندا «پارلامان» سایلاولاری ی.

۹ — دنیا سیاستنده ساویت روسیاسینگ رولی م.

۱۰ — ساویتلەرگه قارشی آلمانیا-یاپونیا-ایتالیا آگلاشماسی چوقای‌اوغلی مصطفی

۱۱ — مسلکداش تورکستانلی قارداشلار ایله برکیگەش میرزاعزمی

۱۲ — تورکستان خبرلەری: قادرو مسئەسی، تورکمەنستاندا یەگنی داخلی ایشلەر قامیساری

۱۳ — باشقارمامیزغا کیلگەن اثرلەر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قادرو مسئلەسی: مرکز قوموٌنیست فرقەسی قونترول قومیسیونینگ تورکمەنستانداغی ممثلی چوبین تورکمەنستان «بورژوا ملتچیلەری» گە قارشی سویلەدیگی نطقندا، ملی قادرولار حاضرلاش مسئلەسیگە دائر توبەندەگی معلوماتنی بیرمەکدەدر:

«تورکمەنستاندا عموماً ۳ یوکسەك مکتب بار، اولاردان پەداغوژی اینستیتوتی ۱۹۳۰نچی ییلی، طب اینستیتوتی ۳۲نچی ییلی وە قیشلاق خوجالغی (زراعت) اینستیتوتی ۳٤نچی ییلی آچیلمیشدر. فقط ۳۷نچی ییلغاچا بیرگنە بولسادا تورکمەن اورتا مکتبی آچیلماغان. ۱۹۳۷نچی ییلی ٤ اون ییللق (یعنی اورتا مکتب) آچیلمیش. ۳٦ - ۱۹۳۵ اوقوو ییلی اورتا مکتبنی بتیریب چیققان بیر دە تورکمەن بولماغان. «رابفاك» (یعنی روس اورتا مکتبی) دە اوقیتورغان ٤۰٦ طلبە آراسندا تورکمەنلەر ۸۹ غنا ایکەن. اوستومیزدەگی (۳۸ - ۱۹۳۷) اوقو ییلیندا پاختاچیلق تەحنیکومیگە بیر دە تورکمەن قبول ایتلمەگەن. قیشلاق خوجالغی اینستیتوتیگە ۱۹۳۷ نچی ییلی قبول ایتلگەن ۳۵۵ طلبەدەن ۱۹غناسی تورکمەن ایمش...

دولت أدارەلەرینی «ملیلەشتریش مسئلەسیگە» اوتوب، چوبین بو ایشنگ دە «باردیقچا فنا حالدا» ایکەنلیگینی سویلەیدی. مثلاً زراعت قومیسارلغندا ایشلەیتورغان ۲۳۹ کشی آراسندان ۲۱ گنەسی تورکمەن بولوب، اونلارنگ دا کوبچیلیگی «تەخنیکی ایشلەرلە مشغول» ایکەن. (چوبیننگ «تەخنیکی ایشلەر» دیگەنی اوی تازالاوچی، آت باقار، آراباچی» اقلاردان عبارتدر)... یەگیل صنایع قومیسارلغنداغی ۱۲۰ کشینك ٤ گنەسی تورکمەن ایکەن. («تورکمەنسکایە اسکرا» ۲٤سەنتابر ۱۹۳۷)

بو رقملارنی چوبین روس پرولەتار دیکتاتوراسینگ تورکستاندا یورگوزوب کیلمەکدە بولغان «ملی سیاستینی» تنقید ایتیش اوچون ایمەس، آیتاق اوغلی نادربای، آتابای اوغلی قایغیسز لار کبی «ملی بورژوا» لارنی عیبلەش اوچون کیترمەکدەدر، گویا شو نادربای وە قایغیسز لار «ملی بورژوا»دان بولغانلقلاری اوچون تورکمەنستان مکتبلەریگە تورکمەن بالالاری اورنینا روسلارنی کیتریب اوقوتماقدا ایمشلەر!...

تورکستاندا «سیاسی پوغروم»

«یاش تورکستان»نگ اوتکەن ساندا بحث ایتدیگمز «تورکستاندا سیاسی پوغروم» حادثەسینگ قوربانلاری سانی موسقوا غازیتالارینا کورە ایتیلگەن تخمینلەردەن کوب آرتیق بولوب چیقدی. محلی فرقە وە شورا تشکیلاتلاری باشلوقلاری، قولخوز رئیسلەری وە قومسومول یولباشچیلاری کبی نسبتاً کیچیك اورونلارداغی کشیلەرنی حسابغا آلماغاندا دا قانچا قومیسار، قومیسار اورونباساری، ولایت هەم شهر شورالاری باشلوقلاری، فرقە قومیتەلەری کاتبلەری، فرقە مرکزلەری وە قومیسارلقلاردا شعبە مدیرلەری کبی بیریك مأمورلاردان نە قادارینگ بو پوغرومغا قوربان بولوب کیتکەنینی آنیقلاب بیلگیلەش امکانی دە یوق. ادیب، اوقوتوچی، اوقوچی وە غازیتا محررلەرندەن پوغرامغا قوربان کیتوچیلەرنگ سانی معلوم دە ایمەس. قولاتیلغان قومیسار وە فرقە باشلوقلاری بیلەن اقربالیغی، دوست-تانیشلیغی بولغان کشیلەر، قاچاندر، هەر قاندای برسبب بیلەن ملتچیلەر بیلەن اوچراشغان کشیلەر، ملتچی، روحانی وە بایلار بیلەن قاریندا شلیغی وە باشقا تورلو بر باغلانیشی بولغان کشیلەر، حتی ۲۰ ییلدان بیری ساویتلەرگە صداقتلە خدمت ایتیب کیلگەنی حالدا ۱۹۱۸ - ۱۹۲۰نچی ییللاردا بولشەویکلەر صفندا فعلاً ملتچیلەرگە قارشی کورەشکەنینی اثبات ایتە آلماغان کشیلەر بوتونیسی بولشەویك تەرروریننگ قوربانلاریدر.

بولشەویك انقلابیننگ ۲۰نچی ییلندا ساویت دوشمانی اعلان ایتیلیب «پوغروم»غا قوربان ایتیلگەنلەر لیستەسندە مەنە شونلار بوتونیسی یانیانغا توراردر. بونلار بوتونیسی برلکدە «تیسکەریچی ملتچی»، «خلق دوشمانی» دیب عیبلەنسەلەر دە «ملی فاشیستلەر» وە «یاپونچی فاشیستلەر آگەنتی» دیگەن ایکی قسمغا آیریلادرلار. بو قارالاولار آیریم شخصلاردا مخصوص سوکوش تعبیرلەری بیلەن بیزەتیلمشدر. مثلا قازاغستان «رئیس جمهوری» قولومبەت اوغلی اوزاقبای حقندا «تولکی کبی قو

تونغوز» دیلسه، اوزبیکستان فرقه مرکزی باش‌کاتبی اکمل اکرام حقندا «خائنله‌رنگ خائنی» وه تورکمه‌نستان «رئیس جمهوری» آیتاق اوغلی نادربای حقندا «جاسوس وه باسقینچی» دینیلمه‌کده‌در.

شو جهتی قیزیق تویولادر (اصلندا ساویت شرائطندا هیچ ده قیزیق تویولماسلیغی کیره‌ك.) که بوتونیسی ییللاردان بیری روس پروله‌تاری دیکتاتورلیغینا صداقتله خدمت ایتب، بو سایه‌ده یوکسه‌ك موقعلارغا ایریشکه‌ن وه صداقتلی خدمتله‌ری اوچون ایگ یوکسه‌ك ساویت نشانلاری بیله‌ن تلطیف ایتیلگه‌ن بوکشیله‌ر، ساویت مطبوعاتینا کوره، برده‌ن بره اوسته‌رینه آتیلا باشلاغان بوتون عیبله‌رنی بویونلارینا آلیب اوتورادرلار. بو صورتده «سوغوشچان خداسزلار» باشلوغی عبدالله رحیمبای‌نگ گویا ایچنده‌ن دیندار بولغانلیغی اوچون خداسزلارصفینا کیریب اونگ جنگاور باشچیلیغینا ایریشکه‌نلگی چیقادر. تاجیکستان ایشچیله‌رنده‌ن باباکلان اوغلی‌نگ ابراهیم‌بیك لاقایلینی گویا شخصاً اوگا حرمتی وه باسماچیلققا رعبتی بولغانلیغی اوچون بولشه‌ویکله‌رگه توتوب بیرگه‌نلگی؛ اکمل اکرام وه قوراه‌یس اوغلی آزموقان (عظیمخان) لارنك‌دا ایچنده‌ن ملتچی بولغانلقلاری اوچون گنه روس پروله‌تاری دیکتاتورلیغینگ تورکستان تورك خلقی قانینی سیمیروینه یاردم ایتدیکله‌ری آنگلاشیلاردر، که بونلارنگ بوتونیسی معناسزاقدر.

بو جهتله‌رنی آختارا باشلاساگز بوتونیسینگ قورو سفسطه‌لاردان عبارت بولغانینی کوره‌سز. فقط بو بوش سفسطه ساویت شرائطی وه اونگ یاراتدیغی سیاسی تورموش اوچون ایگ طبیعی وه موافق بر نه‌رسه‌در. طبیعی بو ساویت سفسطه‌لارینگ حقیقت بیله‌ن یاقلاشا بیلو احتمالی ده یوقدر. دیندار بر آدامنگ ظاهراگنه بولسادا دینسزلك، خداسزلق صفینا کیرووی احتمالی بارمی؟ یوقسا قوزغالان حرکتینه هه‌ر قاندای بر جهتده‌ن باغلیلق تویغوسی بولغان برکشینگ او حرکت باشچیلارندان برینی دوشمانینا توتوب بیرووی وه یاده حقیقی ملتچی وه پاتریوت بولغان

برکشینگ اوز خلقی دوشمانینا خدمت ایتووی وه او دوشمانغا اوز خلقینی قیرودا یاردم ایتو احتمالی بارمی؟

بونلار بوتونیسی کون‌نگ‌کون، کیچه‌نگ‌کیچه بولغانلیغی کبی رد ایتیلووی ممکن بولماغان حقیقتله‌ردر.

«یاش تورکستان»نگ اوتکه‌ن سانداغی «تورکستاندا سیاسی پوغروم....» باشلوقلی مقاله‌ده یورتمزدا ساویت روسیا اطرافندان اوتکه‌زیلمه‌کده بولغان «پوغروم»نگ ماهیتینی کورسه‌تیشگه اورونغان ایدیك. او یرده بز اولدوقچا مهم بر نقطه‌غا اشاره ایتونی اونوتقانمز. ۱۲نچی ده‌قابردا «ساویت پارلامانی» آتالغان—ساویتله‌ر اتفاقی باش شوراسی—سایلاو اوتکه‌زیلمه‌کچیدر. ساویت سیسته‌منده یالغز فرقه اعتمادینی قازانغان کشیله‌رنگ‌گنه نامزدلگی قویولا آلادر. اونگچون بو سایلاونگ نتیجه‌سی اوستنده هه‌ر قاندای بر ملاحظه‌نگ اورنی یوقدر. بونگله برابر کوتولمه‌گه‌ن نه‌رسه‌له‌ر چیقیب قالابیله‌جه‌کدر. سایلاولارنگ عمومیلگی وه تاوش بیرونگ یاشیرینلغی بلك‌ده ستالین نامزدله‌رینك اوتووینه بعضی بر مانعلار چیقاریب قالا آلادر. یه‌گی «ستالین قانون اساسیسی» اعلانی مناسبتیله عفو ایتیلب قایتب، یه‌گی قانون اساسی بویونچا قولخوزلارغا کیرو وه سایلاوغا قاتناشو حقی قازانغان بورونغو «موشتومزور» هه‌م بولشه‌ویك فرقه‌سینا «یات عنصر»لارنگ قولخوزلاردا وه اوز توگه‌ره‌کله‌رنده یاخشیغنا تأثیر ایته‌بیله‌جه‌ك محیط یاراتدیقلاری برچاغدا بوندای احتمال بوتونله‌ی اورونسز ایمه‌سدر. موسقوا هه‌م تورکستان غازیتالارینگ بو مسئله‌گه دائر بیرمه‌کده اولدوقلاری معلوماتنی مقایسه ایتکه‌نده، تورکستانك بالخاصه أوزبیکستان، تورکمه‌نستان قسملاریندا «موشتومزور»، روحانیله‌ر وه باشقا «یات عنصر»لارنگ ایچکی روسیا وه یاده ساویتله‌ر اتفاقینگ باشقا قسملارینداغندان داها یاخشی وضعیتده ایکه‌نلکله‌رینی کورمه‌ك ممکن‌در. مملکتمزده‌کی، توغریدان توغریغا بر «سیاسی پوغروم» شکلینی آلغان، تازالاولار ستالین

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نامزدله‌رینگ یوز ده یوز قازانووینی تأمین ایچین ایشله‌نمه کده‌در.
حقیقتاًده پوغرومدان ایگ آغیر ضربه بیگه‌ن طبقه بالخاصه سور گونده‌ن
قایتقان «موشتومزور» لارنی قولخوزلارغا آلغان قیشلاق رایونلاری‌بولدی.
اگرده تورکستان ساویت غازیتالاری خبرینه ایناتو ممکنسه، کوب
بیرله‌رده قولخوزچیلار اونلاب، یوزله‌ب سورولوب اونلارنگ بیرینه
«قایتوچیلار» اوتورتولغانلار. بو جهت بالخاصه یورتمزنگ تورکمه‌نستان
قسمندا کوزگه چارپماقدادر.

«سیاسی پوغروم»نگ ایگ قاراقته‌ریستیك نقطه‌لارندان بری ده
«قومسومول» (یاش قوممونیستلار) تشکیلاتلاری، یعنی بولشه‌ویك فرقه-
سینگ یاشلقنی مفکوره‌چه تربیه‌له‌و، حاضرلاو اوچاغی دیب یوروتولگه‌ن
قورومی دائره‌سنده اوتکه‌زیلدی. بالخاصه أوزبیکستان «قومسومول»
تشکیلاتی آغیر ضربه یدی.

طبیعی عمومی اجتماعی باقیمدان تورکستان «ملی» ساویت جمهو-
ریتله‌رنده‌ن بریسنده پوغروم تأثیرینگ باشقالارندان داها آرتیق وه یا
باشقاچا بولغانلیغینی سویله‌ب بولمایدر. بونگلله‌ده بز یورتمزنك أوزبیکستان،
تورکمه‌نستان قسملارنداغی بعضی بر جهتده‌ن کورونوشله‌رینی آیریچا
قید ایتمه کده ایسه‌ك بو دا بو جهتله‌رنگ او یرله‌رده داها زیاده کوزگه
چارپدیغندآندر.

پوغرومنگ قازاغستان، أوزبیکستان وه تورکمه‌نستانغا تیگیس
شامل دیگر بر قاراقته‌ریستیك نقطه‌سی‌دا ادیبله‌ر آراسنداغی‌تخریباتدر.
بو ایسه ملی کولتور وه ملی مفکوره میداننداغی کوره‌شنگ جدیت
وه کیسکینلگنه شهادت ایتمه کده‌در.

بز بو یرده ۳۱ی قازاغستاندان، ۱۲سی قیرغزستاندان، ٤۱ ی
أوزبیکستاندان، ۸ی قارا-قالپاغستاندان، ۲۸ی تورکمه‌نستان وه ۱۱ی
تاجیکستاندان اولماق اوزره ایگ که‌تته «خلق دوشمانلاری»ندان ۱۳۱
کشینگ گنه اسمینی کیترمه کده‌مز. شونی‌دا قید ایتیش کیره‌ك که بو سان-

لار هه‌ر جمهوریت دائره‌سنده‌گی «ایگ مسئول ایشچیله‌رده‌ن تازا-
لانغانلارنگ اوندا برینی گنه تشکیل ایتمه کده‌در. آوول-قیشلاق شورا-
لاری، قولخوز، ساوخوز، قومسومول وه فرقه صفلارندان تازالانغان-
لارنگ سانینی حسابغا آلو امکانی ده یوق. تورکستاننگ برقانچا
یرله‌رنده «تیسکه‌ریچی ملتچیله‌ر» محکمه‌سی باشلاندی. هه‌ر طرفدان
ایشچیله‌ر-قولخوزچی دهقانلار بو «خلق دوشمانلاری»نگ امانسز بر
شکللده اعدامینی طلب ایتمه کده‌له‌ر..

حقیقتده ده شوندایمی؟ خلق بو «سیاسی پوغروم»نی شوندای
سه‌وینچ بیله‌ن قارشی آلادیمی؟—طبیعی یوق. «خلق دوشمانلاری»نك
اعدامینی طلب ایتوچی بولشه‌ویك نمایشله‌ری ایمدی هیچ کیمنی آلدای
آلمایدر. «سیاسی پوغروم»نگ تورکستان تورکله‌رنده ملی قارشیلق رو-
حینی کوچه‌یته‌جه‌گی حقندا بولشه‌ویکله‌رنگ اوز شهادتله‌ری ده میداندا-
در. بو یلنگ سه‌نتابر ۱۵نده تورکمه‌نستان فرقه مرکزی توپلانیشندا
سویله‌گه‌ن نطقندا فرقه مفتشلگی تورکمه‌نستان وکیلی—چوبین:

«فرقه فعاللاری باشچیلغی آراسندا «یرلی ایشچیله‌رنی بیترو
حرکتی» دیگه‌ن شایعه یوریدر. بو شایعه اوزله‌ری تیسکه‌ریچی ملتچیلك
غروپینه کیریب قالغان فعاللار طرفدان تارقاتیلادر. طبیعی فعاللار
آراسندا بوندای بر توشونچه توغدرو اولار اوچون فائده‌لی حرکتدر».
(«تورکمه‌نسکایه ایسکرا» ۲٤ سه‌نتابر۱۹۳۷)

چوبین «فرقه فعاللاری باشچیلغی آراسندا آیریم شایعه‌لار» دیدر.
اونگ شو قادار جق بولسادا حقیقتنی سویله‌ب بیرگه‌نی اوچون کوب
تشکرله‌ر. طبیعی تورکمه‌نستاندا وه عموماً بوتون تورکستاندا بولغانی
کبی حقیقی معناسندا فعال یرلی ایشچیله‌ر قیرغینی اوتکه‌زیله‌در. بونی
چوبین وه اونگ خوجاینلاری جوده یاخشی بیله‌درله‌ر. اونلار «فرقه
فعاللاری آراسندا آیریم سوزله‌شمه‌له‌رده‌ن عبارت» دیب کورسه‌تدیکله-
رینگ بوتون تورکستان خلقینگ عمومی قناعتی ایکه‌نینی ده جوده
یاخشی بیله‌درله‌ر.

بزده ییللاردان بیری یورتمزدا قیزیل موسقوا جلادلارینا خدمت ایتب، اوگا خلقمزنی قیرو، ایزوده یادەم ایتب کیلگەن بوکشیلەرگە ذره قادار رحم تویغوسی یوقدر. فقط قیزیل جلادنک قانسراغان اشتهاسینا قوربان کیتمەکله کوزی قاماشقانلارنک کوزی آچیلووی، خلق روحنداغی قیزیل ایمپەریالیستلەرگە دوشمانلق تویغوسینک آرتب محکملەنووینه، بوصورتله ملی قورتولوش کونینک یاقلاشووینا خدمت ایتکەن بولسالار، اولو تاگری اولارنک گناهلەرینی باغیشلاسین.

*

ساویت حکومتینک 20 ییللیغی مناسبتیله

1937—(25. X) 7. XI—1917

بولشەویکلەر اوز حکمرانلقلارینک ۲۰ ییللیغینی بایراملاماقدادرلار. بو مناسبتله هەر ییلی بولغانی کبی بو ییل دا بوتون ساویت مطبوعاتی نمایشکار وه ماقتانغان مقالەلەر بیلەن تولمشدر. بوتون بو ساویت مطبوعاتی مقالەلەری ساویتلەر مملکتینک گوللەب، محکملەنیب کوتەریلب باراتقاندان، اهالینک رفاهندەن، ساویت اتفاقی ایچندە یاشاوچی خلقلار آراسندا دوستلق، حتی بوزولماس بر برادرلك روحی حاکم بولغانلغندان بحث ایتەدر وه بوتون خلقلارنک ساویتلەر اتفاقی چیگەرەلەرینی بوزماق جسارت، حرکتینی کورسەتەجەك هەر قاندای بر قوتگە قارشی کورەش میدانینا آتیلماق اوچون موسقوانک امرینی گنە کوتوب تورغاندان دەم اورادر.

عینی شو ماقتانوچی یازیلارنک چیقدیغی غازیتالارنک ایکنچی ستونندە «زیانچیلق»، «ساویت دوشمانی دولتلەر فائدەسینە جاسوسلق»، «ساویت حکومتینی ییقو حرکتینی حاضرلاو» کبی عیبلەر بیلەن قارالانیب جزالاندیریلغان، اعدام ایتیلگەن «بختیارلار»نک سوگسز لیستەسینی اوقیسیز. یەنە شو غازیتالاردا اوز یورتلارینی ساویتلەر اتفاقی قولی آستندا بولونو «بختیارلغندان» قورتاریب آلماق اورونوشلاری بیلەن

عیبلانگەن تورکستانلی، اوقراینالی، قافقاسیالی وه باشقا غیر روس اولکه وه خلقلار منسوبی «بورژوآ ملتچیلەر»نک اوزون-اوزون لیستەلەرینی اوقیسیز. بو «ساویتلەر اتفاقی»نا خیانت اورونوشلاریندا برنچیلك نشانینگ بزنگ تورکستانغا توشکەنینی‌دە شو نقطەدا آیریچا قید ایتب کیچمە کچی بولامز.

ایمدی بو بر خلقنک «بختیارلغی» مسئلەسیله اونک اوزینه بو «بختیار تورموشنی بیروچی» حکومتکه قارشی کورەش یوروتووینی قالای برلەشتریب بولادر؟ ساویتلەر قولی آستنداغی خلقلارنک «برادرانه دوستلغی» ایله اولارنک ساویتلەر اتفاقی برلگینی بوزو اورونوشلاری، حتی ساویت مطبوعاتی ادعالارینا ایناتیش ممکنسه، اوزلەرینی ساویت دوشمانی کوچلەر حکمرانلیغینا تسلیم ایتوگە دە حاضر بولغانلقلاری قالایچا بر بری یانینا قویولا بیلەدر؟

بوکون ساویت حکومتنه قارشی جاسوسلق، اهانت بیلەن عیبلەنب محاکمەسز اعدام ایتیلمەکدە بولغان کشیلەر سوك کونلەرگەچە ساویت کوزندە «اهالینک ایگ یاخشی، لیاقتلی ممثلی»، «بەجەریکلی کشیلەر» هەم «أیگ صادق ساویت طرفداری» وه منسوب اولدیغی «غیر روس خلقی احوال روحیەسینی ایگ یاخشی تمثیل وه تشخیص ایتوچی کشیلەر» دیب تانیلب کیلمەگەنمی ایدی؟

بو نقطەدا بز هەر نەرسەدەن اول عادتدەکی بولشەویك بوش ماقتانولاری بیلەن حادثاتنک کورسەتدیکی حقیقی منظره ضدیتی قارشیسندا تورامز. نه قادار کوچلو وه گوزەل منطقی قورولوشدا بولسا دا هیچ قاندای بر سوز اویونی بو حادثاتنک کورسەتب توردیغی حقیقی وضعیتنی یاشیریب باشقاچا قیلب کورسەتە آلمایاچاقدر. بو حادثاتنک آچیق کورسەتدیکی حقیقت دە ساویت حکومتینک ۲۰نچی ییل دومینی معنآ ایچندەن چوروموش وه انقلاب اخلاقی، معنوی زمیننی (اگردە «روس پرولەتاری دیکتاتورلغی»ندا بوندای بر وصف عمومیتله بولغان بولسا)

بوتونلەی یوقالتمش وە بلك دە مادی بارلغینگدا سوك آنلارندا قارشی آلما فدادر. ساویت حکومتینگ ییقینلوی حقندا ییللاردان بیری یازیلب کیلەدر وە کوب دفعەلار معین بر وقت کورسەتب یازوچیلار دا بولمشدر. بوندای غیبدەن خبر بیروچی کشیلەر حالا دە آز ایمەسدر. فقط بز بو غیبدەن خبر بیروچیلەردەن ایمەسمز، اونگچون دە بو ییردە منطقاً نتیجەسی ساویت حکومتی فلاکتنە باریب چیقاتورغان حادثاتنی نقل ایتو بیلەن گنە کفایت ایتەمز.

تأریخ یالغز تاپانچا کوچینە تایانب أوزینی قوروچیلار وە اوزینە خدمت ایتکەنلەر جسدی اوستندە اوزون زمان تورە بیلگەن بر رەژیم کورسەتمەیدر. بوندای بر رەژیم کیچ وە تیز ییقیلوغا محکومدر. اگر دە بوندای بر رەژیم برقانچا ییللاردان بیری تورا بیلگەن بولسا وە ایمدیدەن سوگرا دا برقانچا وقت تورا بیلسە، او یالغز أوز کوچینی تویلاب اولگورمەگەن اهالی وە خلقلارنگ مادی وە معنوی ضعفلەرندەن فائدەلەنمشدر وە فائدەلەنەجەکدر. لکن ساویت حکومتینگ قورولو- وندان ۲۰ ییل سوگرا قایتادان کوندە اوتلاب-یوزلەب اعدام کبی شدتلی تدبیرلەرگە قایتو مجبوریتندە قالماسی هەر نەرسەدەن اول اونگ سؤ استفادە ایتدیکی خلقلارنگ اوزلگینی سیزیب باشینی کوتەرە باشلادیغینی کورسەتەدر. هیچ قاندای بر تەررور اونگ اوگنە کیچە آلماس.

ساویت حکومتینگ ۲۰نچی ییلی اونگ سوگنچی ییلی دا بولا آلادر. بوگا حاضرلانماق لازمدر. بو یات حکمرانلقنی ییقب أوز ملی دولتمزنی قورماق اوچون حاضرلانمالیدر.

اگر دە موسقوانگ تورکستانداغی فرقە وە حکومت باشلوقلارینا یوکلەتدیگی عیبلەرنگ اوندە بری گنەسی دە توغرو بولسا، بز ملی کورە- شمزنگ موفقیتلە نتیجەلەنوندەن امید وە ایمانلە بحث ایتەآلاجاقمز. موسقوا قارالاولاری تورکستان تورکلەرینگ موسقوالی حکمرانلارینا قارشی سوگسز دوشمانلیغینی کورسەتەدر.

اکمل اکرام، قولومبەت اوغلی اوزاقبای، آیتاق اوغلی نادربای، شیرین شاه شاەتیمور، عبدالله رحیمبای، عیسیقای اوغلی وە باشقالاری موسقواغا نەقادار سیقی باغلی بولسالار دا اوز خلقلارینا دوشمان بر یولدا آچیقدان-آچیق یورونی روحلارینا سیغدیرا آلمادیلار. اگر دە موسقوانگ قارالاولارینا اینانو ممکن ایسە، ایمدیگەچە موسقوانگ صادق قوللەری بولوب کیلگەن بوکشیلەر «بزنگ تعلیماتمز»نی ایشکە آشیریب اوتوروچی تورکستان ملی بورژوآسی آژانلاری بولوب قالدیلار.

بو حادثە هەر نەرسەدەن اول مملکتمزدە ملی دولت قورابیلو اوچون زمین حاضر ایکەنینی کورسەتەدر. عمومیتلە مهاجر توغانلاریمزنگ او- جملەدەن بزنگ ایگ مهم وظیفەمز ملی برلگمزنی کوچەیتو یولندا اورونوشدر. نهائی موفقیتمزنگ ایگ مهم عاملی دە شو ملی برلگمزنی، بوزمای، کوچەیتب، ساغلاملاشتریب، سارسیلماس بر ایمانلە ملی کورەش یولندا دوام ایتمەکدر.

گناهسز آقیتیلغان توغانلاریمزنگ قانی، تینمای آقا یاتقان آنا وە همشیرەلەریمزنگ کوز یاشلاری بزنگ ملی برلگمزنی کوچەیتوگە خدمت ایتب، ملی برلگمزنی کوچەیتب اوزیمز کبی روس ایمپەریا- لیزمنە قارشی کورەشە یاتقان خلقلار بیلەن باغلانیشمزنی ساغلاملاشترا بیلدیگمز تقدیردەگنە بو روس پرولەتاری دیکتاتورلیغی آستندا کیچر- دیگمز ۲۰ ییل تیزدەن کیچمشنگ رؤیالاری قاتارینا کیرەآلاجاقدر. بو روس ایمپەریالیزمنە قارشی کورەش کوچلەر وە ملی جبهەمز کوچسز بولوب قالسا یوقاریداغی قانلی یات کوچ حکمرانلیغینی برآز دا او- زاتقان بولامز.

بزنگ، ساویت حکومتی ۲۰ ییللیغی مناسبتیلە اورتاغا آتاجاغمز شعاردا تینمای سویلەب کیلە یاتقان «ملی برلگمزنی ساقلاب اونی کو- چەیتو وە روس ایمپەریالیزمنە قارشی کورەشوچی خلقلار حرکتلەری بیلەن قول برلگمزنی ساغلاملاشترو»در.

«یاش‌تورکستان».

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

«سیاسی پوغروم» قوربانلاری

توبه‌نده کیتریله یاتقان «سیاسی بوغروم قوربانلاری» لیسته‌سینه ساویت غازیتالارینگ «خلق دوشمانلاری—ملی بورژوآ»دیب آتادیقلاری اسمله‌رنگ ایگ مهمله‌ری گنه یازیلمیش‌در.

قازاغستان «بورژوآ ملتچیله‌ری»نده‌ن:

١ — قلومبه‌ت اوغلی اوزاقبای— مرکزی اجرأقومیته‌سی رئیسی
٢ — جوزگه‌ن اوغلی تیمیربیك— معارف قومیساری
٣ — ایسقارا اوغلی— خلق قومیسارلار شوراسی رئیسی اورونباساری
٤ — قاسپاقبای اوغلی— اجرأقومیته‌سی کاتبی
٥ — نورفیض اوغلی— فرقه مرکز قومیته‌سینگ ٢نچی کاتبی
٦ — جاندوس اوغلی اوراز— آلما‌-آتا ولایت اجرأ قومیته‌سی رئیسی
٧ — سعدوقاص‌اوغلی جانایدار—آلما‌-آتا ولایت اجرأقومیته‌سی‌باش کاتبی
٨ — یوسف اوغلی—آلما‌-آتا ولایت اجرأقومیته‌سینگ ٢نچی کاتبی
٩ — قورامیس‌اوغلی عظیمخان— غربی قازاغستان(اورال) ولایت اجرأ قومیته‌سینگ باش کاتبی
١٠— توره خواجه‌اوغلی— ساوخوزلار قومیسارینگ ١نچی‌اورونباساری
١١— قوله‌ن اوغلی— توره خواجه چیقاریلدیقدان سوڭ اونگ اورنیغا تعیین ایتلگه‌ن ایدی
١٢— بایقان‌اوغلی— زراعت قومیسارلغینیك «باغ خوجالغی»شعبه‌سی‌مدیری
١٣— یوسف‌اوغلی— عینی قومیسارلیقدا «تویه خوجالغی»شعبه‌سی مدیری
١٤— که‌نبای‌اوغلی— چیمکینت شهر شوراسی رئیسی
١٥— توغجان اوغلی عباس— بورونغو قومیسار، سابق «ایگبه‌کچی قازاق» غازیتاسی باش محرری، ادیب
١٦— عرض اوغلی مختار— ادیب
١٧— جانسوگوی اوغلی— ادیب
١٨— اصیل بیك اوغلی— ادیب

١٩— تایتم اوغلی— ادیب
٢٠— سنجار اسفندیار— بورونغو صحیه قومیساری، سوڭ چاغلار آلما‌-آتاداغی قازاغستان دولت دارالفنونده تأریخ پروفه‌سوری
٢١— دویسه‌ن اوغلی— ساوخوزلار قومیساری
٢٢— بوکه‌یخان اوغلی—
٢٣— اندیجان اوغلی—
٢٤— عبدالاحد اوغلی—
٢٥— ایرعلی اوغلی—
(٢٢–٢٥: جنوبی قازاغستان باشلوقلارندان)
٢٦— سه‌که‌ن سیف‌الله اوغلی— ادیب
٢٧— بورا اوغلی— عدلیه قومیساری
٢٨— ساریبای اوغلی—
٢٩— اوته‌که اوغلی—
٣٠— جاندولت اوغلی—
٣١— جمعه‌بای اوغلی—
(٢٨–٣١: قازاغستان مرکز اجرأ قومیته‌سی اداره‌سنده ایشله‌وچیله‌رده‌ن)

قرغیزستان «بورژوآ ملتچیله‌ری»نده‌ن:

١ — عیسی‌قای اوغلی— حکومت رئیسی
٢ — ایسه‌ن‌-آمان اوغلی— زراعت قومیساری
٣ — جیبه‌نبای اوغلی— ایسه‌ن‌-آمان اوغلی اورونیغا بیلگیله‌نگه‌ن ایدی
٤ — اسحاق اوغلی— داخلیه قومیساری
٥ — باباش علی اوغلی— یمه‌کله‌ر خوجالغی قومیساری
٦ — بولات اوغلی— ساوخوزلار قومیساری
٧ — چوروق اوغلی— صحیه قومیساری
٨ — تیمیربیك اوغلی— شهر خوجالغی قومیساری
٩ — آیلچین اوغلی— مرکز اجرأقومیته‌سی کاتبی
١٠— تنای اوغلی— په‌داغوژی اینستیتوتی مدیری

۱۱—دولبای اوغلی— رایون فرقه قومیتەسی کاتبی

۱۲—یولداشبای اوغلی— «رادیو باغلانیش» مدیری

اوزبیکستان «بورژوآ ملتچیلەری»ندەن:

۱ —فیض‌الله خواجه— حکومت رئیسی

۲ —اسلام اوغلی رستم— زراعت قومیساری

۳ —اسلام اوغلی اکبر— مالیه قومیساری

٤ —رحمان اوغلی— یرلی صناعت قومیساری

٥ —عبدالله اوغلی— صحیه قومیساری

٦ —کریم اوغلی عبدالله—۳۷ .٤ .۲۷ تأریخلی تاشکند غازیتا لاریندا فیض‌الله خواجه اورنینا أوزبیکستان حکومت رئیسی اولاراق بیلگیلەنلگی اعلان ایتلگەن سابق حکومت رئیسی اورونباساری کریم اوغلی‌عبدالله «پراودا ووستوکا»نیگ۱۹۳۷ ۱۲سەنتابرتأریخلی سانندا بیریلگەن خبرگەکورە، اورنندان توشورولگەن.

۷ —علی اوغلی— زراعت قومیساری اورونباساری

۸ —اکمل اکرام— فرقه مرکز قومیتەسی باش کاتبی

۹ —عبدالحی تاجی— تاشکند شهر شوراسی باشلیغی

۱۰—بالتابای اوغلی— تاشکند شهر شوراسی باش کاتبی

۱۱—حسن اوغلی— «پراودا ووستوکا» غازیتاسینیگ باش محرری

۱۲—کمال اوغلی— «قزیل اوزبیکستان» باش محرری

۱۳—مؤمین خواجه اوغلی— «أوزبیك سەودا» مدیری

۱٤—بخش‌الله خواجه اوغلی— معارف قومیسارلغندا اورتا مکتبلەر شعبەسی مدیری

۱٥—اکرام اوغلی (اکمل اکرامنیگ قارداشی)— تاشکند «اوقتوبر» رایونی شوراسی رئیسی

۱٦—عمربیك اوغلی— اونگ اورونباساری

۱۷—عزیز اوغلی— عینی شورانگ کاتبی

۱۸—تولەگەن اوغلی— وه

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

۱۹—آیخواجه اوغلی— عینی شورا ریاستی اعضالاریندان

۲۰—خالباتر اوغلی— زرفشان سو خوجالغی أدارەسی مدیری

۲۱—فیض‌الله اوغلی— سمرقند دولت اونیوەرسیتەتی مدیری

۲۲—رحیم اوغلی— عینی اونیوەرسیتەنگ فرقه تشکیلاتی باشلوغی

۲۳—خوجیمەد(خواجه‌محمد)اوغلی— سمرقند شهر فرقه قومیتەسی کاتبی

۲٤—آرتیق اوغلی— «قومسومول» مرکزقومیتەسی کاتبی(باشلوغی)

۲٥—جمعه اوغلی— «قومسومول» تشکیلاتینگ طلبەلەر شعبەسی‌باشلوغی

۲٦—عبدالله اوغلی—کالینین رایونی پیونەرلەر شعبەسی مدیری

۲۷—شکوراوغلی— غوزار رایونیدا عینی وظیفەدە

۲۸—ملا عمر اوغلی— ییهبوی دە عینی وظیفەدە

۲۹—احمد اوغلی— بوخارادا عینی وظیفەدە..

۳۰—قاسم سوروکین— معارف قومیساری.

یەگی‌یول رایون باشلوقلارندان اون برکشی. بولارنگ اسملەری شو ساندا‌غی «تورکستاندا بورژوآ ملتچیلەر محکمەسی»باشلیقلی مقالەدە کیتریلمشدر.

کاسان سای، کانیمیخ، یەگی‌یول، کاگان، جزاخ رایونلاری، سورخان دریا دائره(اوکروغ) وه تاشکند شهرینگ بعض محلەلەری اجرأ وه فرقه قومیتەلەری دیەرلك «باشدان-آیاق» تازەلەنمش‌در...

قارا-قالپاقستان «بورژوآ ملتچیلەری»ندەن:

۱ —بیکمراد اوغلی— عدلیه قومیساری

۲ —توری اوغلی— معارف قومیساری

۳ —خدابای اوغلی— زراعت قومیساری

٤ —رضا اوغلی— قارا-قالپاق فرقه مرکز قومیتەسی اعضاسندان

٥ —قولەن اوغلی— عینی وظیفەدە

٦ —علی اوغلی— مرکز فرقه قومیتەسی کاتبی

۷ —الله پیرگەن اوغلی— پاختا تیریش ایشلەری باشلوغی

۸ —نظام‌الدین اوغلی— مسئول ایشچیلەردەن.

تورکمەنستان «بورژوآ ملتچیلەری»ندەن:

١ — آیتاق اوغلی نادربای— اجرأقومیتەسی رئیسی

٢ — آتابای اوغلی قایغیسز— حکومت رئیسی

٣ — محمداوغلی دولت— معارف قومیساری

٤ — آتابای‌اوغلی حاجی— ساوخوزلار قومیساری

٥ — رحمان اوغلی‌دوردی— ارزاق وە تجهیزات "Снабжение" قومیساری

٦ — نفس اوغلی آتابای— یەگیل صنایع قومیساری

٧ — آبای اوغلی— ییمەکلەر صنائتی قومیساری

٨ — آتا اوغلی بیردی— مالیه قومیساری

٩ — مراد اوغلی— عدلیه قومیساری

١٠ — اوراش اوغلی— عدلیه قومیساری اورونباساری

١١ — خان آتامیش اوغلی— فرقه مرکز قومیتەسی بیوروسی اعضاسندان

١٢ — ایسەن سلطان نیاز اوغلی— فرقه مرکز قومیتەسی مطبوعات شعبەسی مدیری، وە «تورکمەنسکایا ایسکرا» غازیتاسی باش محرری او-رونباساری.

١٣ — تاش‌نظراوغلی— «ساویت تورکمەنستانی»غازیتاسی‌باش‌محرری؛ ادیب

١٤ — نظراوغلی— عشق‌آباد قیزلار پەداغوژی اینستیتوتی مدیری

١٥ — قوانلی اوغلی— عشق آبادده ۱نچی پەداغوژی اینستیتوتی مدیری

١٦ — عاشر اوغلی— قوانلی اوغلی‌نگ اورونباساری

١٧ — آغا اوغلی— طبیه اینستیتوتی مدیری

١٨ — مراد اوغلی قهقەبای— «بالالار اویلاری» شعبەسی باشلوغی

١٩ — کربابا اوغلی— «علم اینستیتوتی» باشلوغی، ادیب

٢٠ — غفور اوغلی— معارف قومیسارلغندا استاتیستیك بیوروسی مدیری

٢١ — آلله قول اوغلی— مرو ولایت پروکوروری

٢٢ — خالمراد اوغلی— فرقه مرکزقومیتەسی تجارت شعبەسی مدیری

٢٣ — آتا اوغلی باتر— بورونغوتورکمەنستان زراعت قومیساری، بوکشی

شو ییل ٤نچی‌آوغوستدا آیتاق اوغلی نادربای اورنینا مرکز اجرأ قومیتەسی رئیسی اولاراق بیلگیلەنگەن ایدی.

٢٤ — ساعت‌اوغلی قوربان— حکومت رئیسی‌اورونباساری وە مرکزاجرأ قومیتەسی اعضاسندان

٢٥ — چاری‌اوغلی‌خواجەنفس—
٢٦ — مراد اوغلی ابراهیم—
٢٧ — اونغالبای اوغلی قوربان—
٢٨ — اسماعیل اوغلی آغاعلی—
} مرکز اجرأقومیتەسی اعضاسندان

«یاش قوممونیست» غازیتاسی اَدارەسی، ناش-حوض، کەرکی، یولاتان، کهنه اُورگنج وە باشقا بیرقانچا ولایت وە شهر اجرأ، فرقه قومیتەلەری— «باشدان-آیاق» تازەلەنمیشدر...

تاجیکستان «بورژوآ ملتچیلەری»ندەن:

١ — شیرینشاه شاەتیمور— اجرأقومیته رئیسی

٢ — رحیمبای اوغلی عبدالله— حکومت رئیسی

٣ — باباکلان اوغلی— حکومت رئیسی اورونباساری

٤ — عظیمجان اوغلی— ییمەکلەر صناعتی قومیساری

٥ — حسن اوغلی— معارف قومیساری

٦ — ماه سعید اوغلی— یەگیل صنایع قومیساری

٧ — عبدالله اوغلی— بیرلی صنایع قومیسای، فرقه مرکز قومیتەسینگ بورونغو کاتبی

٨ — فتحعلی‌بیك اوغلی— حکومت شوراسی مستشاری

٩ — امام اوغلی— فتحعلی‌بیك اورنینا تعیین ایتلگەن ایدی.

١٠ — میرزا اوغلی— امام اوغلی اورنینا حکومت شوراسی متسشاری تعیین ایتلگەن ایدی

١١ — رزق اوغلی— ستالین آباد(دوشنبه) شهر شوراسی رئیسی.

ایشدەن قوولغان تورکستانلیلار سیراسندا، روسیا فەدەراتیف جمهو-ریتی حکومت باشلوغی اورونباساری ریسقول اوغلی تورار دا بار.

* * *

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

توركستاندا «بورژوآ ملتچيلەری» محكمەسی

(آلتی اعدام)

سەنتابر سوڭلاری—اوقتوبر باشلاری تأريخلی توركستان غازيتا-لارينداا روس بولشەويكلەرينڭ «خلق دوشمانی، بورژوآ ملتچيلەر» ديب، آتاديقلاری كشيلەر اوستوندەن توركستانڭ هەر طرفندا محكمەلەر باشلانغانلقلاری حقندا خبر بيريلمەكدەدر.

I—٢٧ سەنتابردە آلما-آتا ولايتندە «اورجار» قيشلاغندا: ١) مەد-جان اوغلی قادر؛ ٢) قولجابای اوغلی؛ ٣) ادريس اوغلی جيكسيمبای؛ ٤) قاليش اوغلی كريم؛ ٥) باتقال اوغلی آبوبكر؛ ٦) بەكەبای اوغلی؛ ٧)مەدعلی اوعلی؛ ٨) عيسی اوغلی مالكەژدار؛ ٩) بەيسيبای اوغلی عبدالولی ١٠) يونس اوغلی لارينڭ محكمەسی باشلانميش.

بولار، «اورجار» رايون اجرأقوميتەسی رئيسی مەدجان اوغلی قادر باشدا بولغانی حالدە، سابق قازاغستان مركز اجرأقوميتەسی رئيسی قولومبەت اوغلی اوزاقبای، سابق آلما-آتا ولايتی اجرأقوميتەسی رئيسی جاندوس اوغلی اورازنڭ ئوسقاو وە بويروغی بوينچا، ساويت حكو-متينڭ بوتون ملی وە اقتصادی سياستينە قارشی دوشمانلق حركتلەرندە بولونمشلار.

بولار توركستان توركلەريلە كيلگيندی روس موژيكلەری آرا-سيندا «آلاكوزليلك» توغدوروب، قولخوز وە ساوخوزلاردا زيانچلق ايتب كيلگەنلەر ايمش. «عيبليلەرنڭ» اساس مقصدی توركستانی ساويت روسياسيندان آجراتيب، أوز آلديغا ملی بورژوآ دولتی قورشدان عبارت ايكەن.

محكمەنڭ ٣٠ سەنتابردە چيقارغان حكمی بوينچا: ١) مەدجان اوغلی قادر، ٢) بەكەبای اوغلی، ٣) باتقال اوغلی آبوبكر، ٤) قولجا-بای اوغلی، ٥) قاليش اوغلی كريم وە ادريس اوغلی جيكسيمبای لار آتيليب أولدورولوشكە، عيسی اوغلی ايلە يونس اوغلی—١٠ ييللق حبس ايتلشكە محكوم قيلنمشلاردر. («قازاغستانسكايا پراودا» ٢٨.٩ ھەم ٢.١٠)

II—عينی زەماندا شمالی قازاغستان ولايتندە «پرەسنوفقا» قيشلاغندا پرەسنوف رايون معارف شعبەسی باشلوغی اورازبای اوغلی باشدا بولغانی حالدە بيرنيچە كشينڭ «خلق دوشمانلغی—بورژوآ ملتچيليك» ايشی محكمەدە كورولە باشلادی.

III—٢ اوقتوبردە تاشكند ياننداغی «يەڭگی يول» قيشلاغندا، يەڭگی يول رايونی فرقە باش كاتبی ١) ايگەم بيردی اوغلی يولچی باشدا بولغانی حالدە، عكس الانقلابچی زيانچی بورژوآملتچيلەر بانداسی آتلانديريلغان؛ ٢) مەمەنظر اوغلی اير نظر؛ ٣) صنعت الله اوغلی ميرزاةالله؛ ٤) تاجيبای اوغلی تورغوبای؛ ٥) قادر اوغلی عبديوسف؛ ٦) اكرام اوغلی مجيد، ٧) آقبای اوغلی سيد جعفر؛ ٨) حكيم اوغلی ضيا؛ ٩) عظمت اوغلی مەدقابل؛ ١٠)ايشمەت اوغلی رحيم بيردی؛ ١١) كريم اوغلی ميرزا رحيم لەرنڭ محكمەسی باشلاندی. محكمەدە رئيسلك ايتوچی اوزبيكستان عالی محكمە باشلوغی عبدالرحمن اوغلی، حاكملەر ايسە عاقل اوغلی وە احمدجان اوغلی لاريدر. عيبلەوچی اوزبيكستان جمهوريت پروقو-روری اورونباساری مەدنياز اوغلی ايلە چيناس رايونی فرقە باش كاتبی مسليم اوغلی‌در؛ عيبليلەرنی مدافعە ايتوچيلەر ايشان اوغلی ايلە هاشم اوغلی لاريدر.

يوقاريدا آتالميش عيبليلەر دە «اورجار»داغی وطنداشلاری كبی، فيض الله خواجە، اكمل اكرام لارنڭ تورتكو وە امرلەری بويونچا، ساويت حكومتيگە قارشی دوشمانلق حركتلەردە بولونوب، توركستانی روسيادان آجراتيش يولوندا اورونغانلار ايمش.

(«پراودا ووستوكا» ٣اوقتوبر١٩٣٧)

*

«نشرياتدا زيانچيلق» وە «زيانچی محررلەر»

بو دفعە توركستان غازيتالاری بزگە آنچاغنا كيچيكيب كيلدی. بو كيفيت طبيعی يورتمزداغی سوڭغو وضعيتلە سيقی برصورتدە علاقە-

داردر. قارشیمدا «قیزیل أوزبیکستان»نگ شو ییلغی آوغوست-سه‌نتابر آیندا باسیلغان (۱۷٤—۲۲٥نچی) سانلاری یاتادر. ایچنده «قولخوزلاردا زیانچیلق»، «فابریق-زاوودلاردا زیانچیلق»، «أداره‌له‌رده بوزغونچیلق»، «تیمیریول وه پوستاخانه‌له‌رده زیانچیلق»، «معارف جبهه‌سنده ملتچیلك» کبی مهم مسئله‌له‌ر حقندا بحث وه افشا ایتوچی اوزون مقاله وه خبرله‌ر سیراسندا «نشریاتدا زیانچیلق» ایله «زیانچی محررله‌ر»نی افشا ایتوچی یازولار باردر.

مسئله قیسقاچا شوندان عبارتدر: ایلگه‌ری تورکستاننگ «بورژوآ ملتچی» بولغان کشیله‌ری اوقتوبر انقلابندان سوڭ بولشه‌ویکله‌رگه وه ساویت حاکمیتیگه قارشی آچیقدان-آچیق آکتیف برصورتده کوره‌شکه‌نله‌ری حالدا سوگرادان ساویت نشریاتی دائره‌له‌ریگه کیریب آلیب، اولار بو دائره‌له‌رده‌ن تورلو نشریات آرقالی أوز ملی غایه‌له‌رینی خلق آراسیغا یایوغا، یاشلق ذهنیگه اورناشتروغا اورونوب، بو ساحه‌ده آنچا موفقیتله‌رگه ایگه بولغانلار ایمش.

بولشه‌ویکله‌ر بو مسئله خصوصنده سوز آچیب فریاد ایته‌رکه‌ن باشلیچا چولپان‌نی آغیزغا آلادرلار. چونکه چولپان بولشه‌ویکله‌رنظرندا «تورکستان ملتچیله‌رینگ بلاغتگه ییتکه‌ن بر صنعتکاری» در. او «سازم»، «چور» (باسیلماغان) شعر توپلاملاریله «ملتچیلك باتاقلغی»-ندان چیقالمای‌یورگه‌نینی کورسه‌تیب، یاقیندا ۱۹۳٦، دا، باسیلیب چققان «کیچه وه کوندوز» نام رومانیله تورکستان جدیدچیله‌رینگ قاراشلارینی تاقین ایتب، ملتچیلك غایه‌سینی ترغیب قیلغان ایمش.

«قیزیل أوزبیکستان»نگ ٦.۸.۳۷ تأریخلی ساندا ج. شریفی، ع. شرف‌الدین، ف. سلطان امضالی بر مقاله‌ده «کیچه وه کوندوز»نگ مفهومی قیسقاچا بیلدیریلیب، بو رومان بولشه‌ویك باقیمندان تنقید ایتلمه‌کده‌در. چولپان رومانینك «کیچه» قسمیدا میگباشیلارنك، چار حکومتینگ ییرلی عملدارلارینگ یاراماس صفتله‌رینی جدیدچیلك باقیمندان

تنقید قیلغان ایمش. سویله‌ندیگنه کوره، رومان تیپله‌ریده‌ن میریعقوب، اکبرعلی نام میگباشیلار جهالت آرقاسیدا اخلاقسزلق قیلیب، جدیدچی بولوب مدنیتلی، فضیلت ایگه‌سی بولغانلاریدان سوڭ، خلققا «غمخورلق» قیلارلارمش. چولپان، بو اثرنده ده، اوتموشده‌کی صنفی کوره‌شنی کورسه‌تیشنی پارنوغرافیا بیله‌ن آلماشتریب، بوصورتله ساویت یاشلارینی چیریك نظریه بیله‌ن زهرله‌مه‌کچی، بوزماقچی بولغان ایمش. روماننگ بعضی پارچالاری نقل ایتلیب، اثر حقیدا توبه‌نده‌گی قناعت سویله‌نه‌در:

—یازوچی «کیچه» آرقالی جدیدله‌رنگ مفکوره‌سینی تارقاتادی. اولارغا محبت بیله‌ن قارایدی. جدیدله‌رنی «یاخشی» دیب، زمانه‌سینگ ایلگه‌ری کشیله‌ری دیب تصویرله‌یدی. چولپان اولارنی هه‌م تاشقی کوروش طرفیدان، هه‌م ایچکی سیزگی جهتیده‌ن باشقالارغا قاراغاندا آنچا یوقاریدا تورغان مدنیتلی، عقللی، فضیلتلی، أورنه‌ك بولارلق کشیله‌ر دیب تصویرله‌یدی. اولارنی خلق اوچون، خلق منفعتی اوچون کوره‌شوچی صفتیده تقدیم ایته‌دی. بوگا مثال قیلیب جدیدله‌شکه‌ن میگباشی عبدالصمدنی وه آوروپا مملکتله‌ری بیله‌ن سودا قیلوچی یاش جدید personez له‌رینی کورسه‌تیش ممکن...

چولپاننگ قهرمانلاری جدیدله‌رنی ماقتاب، کوکله‌رگه کوته‌ره‌دی... جدیدله‌ر خلق منفعتی اوچون، تورکستاننگ ملی آزادلغی اوچون کوره‌شوچی قهرمانلار، خلقنگ کوزینی آچوچی کشیله‌ر صفتیده بیریلگه‌ن. چولپان جدیدله‌رنی خلق اوچون جان کویدوروچی، انقلابی کیفیتیگه ایگه بولغان کشیله‌ر دیب تصویرله‌یدی (فینلاندیاغا کیته یاتقان جدیدنگ سوزله‌رینی ایسله‌ڭ) دیب یازیلادر. حالبوکه «یاش له‌نینچی»نگ ۱۹۳۷نچی ییل ۲۳نچی ساندا چولپاننگ «کیچه وه کوندوز» رومانی حقیدا شو سوزله‌ر یازیلمشدی:

—خلاصه «کیچه وه‌کوندوز» رومانی أوزبیك ادبیاتینی باییتیشدا که‌تته اورون اشغال قیلادی. بو رومان أوسوب بارایاتقان سوسیالیستیك

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مدنيتمزنڭ طلبلەريگە جواب بيرەرليك قيليب يازيلغان ايگ ياخشى روماندلاردان بيتەسى حسابلانسا بولادى» ديلگەن ايدى (*).

پروفەسور غازى عالم ١٩٣٦دا «أوزبيك لهچەلەرينگ تصنيفيدا برتجربە» نام بر اثر يازمشدر. قيوم رمضانى‌نڭ مسئول محررلگى آستندا نشر ايتلگەن بو اثر أوزبيكستان مركز اجراقوميتەسى يانيداغى يەڭى الفبا وە تيل- تەرمين قوميتەسى نشرياتنداندر. وقتيلە ماقتاب تنقيد ايتلگەن بو اثردە دە آرتيق «زيانچيلق» نشانەلەرى كورولمەكدەدر. «پان اسلاميست، پان توركيست» ملتچيلەردەن بولغان يونس اوغلى غازى عالم بو اثريدە «أوزبيك تيلينى تيكشيريش نقابى آستيدا «أوزبيك ايلى» قرق، قيپچاق، كەندەگەس، نايمان، مانغيت كبى يوزدەن آرتيق اوروغلار يبغينتيسندان عبارتدر ديب، توركستانداغى توركمەن، تاجيك، قارا-قالپاقلارنى هەم شو اوروغلار قاتاريغا كيرتيب، ئەكسپلاتاتورصنفلار اوچون گنە خدمت قيلوچى عكس‌الانقلابى توركچيلك غايەسينى‌ايلگەرى سورگەن» ايمش («ق. أوز.»نڭ ١١.٨.٣٧ تأريخلى ساننداغى «عكس الانقلابى تصنيف» باشليقلى مقالەگە باقيلسين). غازى عالم موضوع بحث اثرندە «سوسياليزم قوروچى أوزبيك خلقى پرولەتاريات وە قولخوزچيلار عامەسى ادبى تيلينڭ هەليگەچە وجودگە كيلمەگەنلگن ادعا ايتيب، موجود ادبى تيلنى انكار ايتيب، قورو لاجاق ادبى تيلگە فەئودال - آريستوقرات وە جديد - بورژوآ تيلينى اساس قيليب آلماقچى، بونيگلە عكس‌الانقلابى تشكيلات «چاغاتاى گورونگو» (تشكيلاتچى وە غايەوى رهبرى فطرت)نڭ يولينى دوام ايتديرمەكدە» ايمش. پروفەسور يونس اوغلى غازى عالم پروفەسور د. پوليوانوف‌نى تنقيد قيليب، ايران مدنيتى تأثيرينى‌انكار ايتب، «أوزبيك تيلى أوزيگە خاص

(*) چولپان‌نڭ «كيچە وە كوندوز» نام اثرينڭ روس تيليندەگى «ليتەراتورنى أوزبيكستان» ديگەن مجموعەدا ترجە ايتليب باسيلغانلينى، مجموعەمزنڭ اوتكەن ساننندا بيلديرگەن ايديك.

بر يول بيلەن ترقى ايتگەن وە بوندان كيين هەم شونداى بولادى» ديب اثبات ايتيشكە اورونغان ايمش.

دولت نشرياتى طرفندان چيقاريلغان غازى عالم اثرى حقيدا تاشكند غازيتا بيتلەريدە احمداوغلى ايلە سلطان اوغلى لارى شو قناعتنى بيلديرمەكدەلەر: «غازى عالم كوپ جايدا قيزيل سوز پردەسيگە بورونوب، كتابنڭ باشيدان آخريغاچا ايگ رەآكسيون عكس‌الانقلابى ملتچيلك غايەلەرينى آلدينغا سورگەن. لكن اوقوچينى زهرلەوچى بو كتاب هەليگەچە تنقيد قيلنماغان. عكسينچە، غازى عالمنڭ شاكردى ابراهيم اوغلى تورسون تامانيدان، بو كتاب تيل ساحەسيدا برنچى ماركسيستيك كتاب، ديب هەممەگە تقديم ايتلگەن («مدنى انقلاب» ١٩٣٦ ييل ٢٣ ايون سانى).

غازى عالمنڭ بوكتابيدا يازيلغان آچيقدان-آچيق ضررلى فكرلەر تصادفى ايمەس، البتە، بوفكرلەر اونڭ عملى ايشى بيلەن قاتتيق باغلانغان» ديلەدر. اوندان سوڭ سوز مؤلفنڭ شخصيتنە كيچيريليب توبەندەگيچە دوام ايتلەدر: «غازى عالم اوقتوبر (انقلابى) دان سوڭ ساويتلەرنى ايچدەن بوزوش يوليدا كوب حركت قيلغان؛ حتى شو عكس‌الانقلابى مقصد بيلەن چيت قاپيتاليست مملكتلەرگە سويەنگەن‌حالدە ساويت حكومتى بيلەن وقتنچا اتفاق توزوشدا، باسماچيلقنى تشكيل ايتيشدە اشتراك ايتكەن. سوڭرا ايگ نازيك ايدەئولوگييا فرونتيغا (مفكورە جبهەسيگە)—ادبيات، فولكلور وە تيل ايشلەرى بيلەن سوڭغو وقتلارغاچا سوسياليزم قورولوشينڭ ياووز دوشمانى بولوب كيلگەن. ١٩٢٦ ييلدا «أوزبيكشناسلار» كيڭەشيدە پانتوركيزم بايراغى آستيدا «تورك شيوەلەرينى بيرلەشتريش»، تيلنى «تازالاش»، اينتەرناسيول تەرمينلەر اورنيغا خلق توشونمەيتورغان ايسكى تورك سوزلەرينى توپلاب قويوش وە عرب الفباسينى دوام قيلديريشنى ضرورى ديب قويغان... «قورو لاجاق» ادبى تيل اساسيغا ايگ قالاق قيشلاق شيوەلەرى (جملەدەن

«جوقچیلار شیوەسی»نی) آلیشنی تکلیف قیلغان، انقلابدان سوڭ محکمله-
نیب قرار تاپقان وه أوسه یاتقان أوزبیك ادبی تیلینی تانیماغان...»

احمداوغلی ایله سلطان اوغلی لاری مقالەلەرینی: «غازی عالمنگ
زهرلەر بیلەن تولغان مقاله، بروشورلاری وه برنچی نوبتده «أوزبیك
لهجەلەرینگ تصنیفیدا برتجربه»کتابینی استعمالدان تماماً چیقاریب‌تاشلا-
شیمز، عکس‌الانقلابچی ملتچیلك ایدەیەلەرینی وه بولارنی تورلو فورما-
لاردا دوام ایتدیروچیلەرنی آخریغاچا فاش قیلیشیمز کیرەك» دیگەن
جملەلەر ایله بتیرەدرلەر. بو یرده شونی دا ایسلەتیب اوتو کیرەك، که
«مدنی انقلاب» غازیتاسینگ شوییل ۲۳ ایوندا چیقان سانندا: —غازی
عالمنگ «أوزبیك لهجەلەرینگ تصنیفیدا برتجربه» ناملی کتابی «أوزبیك
دیئالەکتلەری (شیوه) بیلەن تانیشیش اوچون قوللانما بولاتورغان اثر»،
«شو وقتغاچا قیلنغان تصنیفلار ایچیده ایگ یاخشیسی»، «آنچاغنا توزوك
ایشلەنگەن برتصنیف» دیب تعریف قیلنغان ایدی.

«قیزیل أوزبیکستان»نگ ۵.۹.۳۷ تأریخلی سانندا، «نشریات سا-
حەسیداغی زیانچیلار وه اولارنگ حامیلەری» باشلیقلی علی اوغلی
شیربیك امضالی مقالەده، اوقو- پەداغوژی نشریاتینگ تیپەسیده تورغان
وه آرتیق فاش قیلنغان ملتچی خالمراد اوغلی‌نگ أوز اطرافیغا بر توده
ملتچی، عکس‌الانقلابچیلارنی توپلاب درسلکلەر خاضرلاش خصوصیدا
بویوك زیانچیلق کورسەتکەنلگی حقیدا معلومات بیریلمه کدەدر. سویلەن-
دیگنه کوره، خالمراد اوغلی تیل درسلکلەرینی عکس‌الانقلابچی قیوم
رمضانی‌غا مونوپولیا قیلیب بیرگەنمش. بونگ نتیجەسندا شوندای‌حاللار
یوز بیریب در: ۳، ٤ وه ۵، ٦نچی صنفلارنگ درسلکلەری برنیچه یوز
میگ نسخه باسیلغاندان کیین «براك»(یعنی ایشکه یارامایتورغان) بولوب
قالغانمش. ۳نچی صنف اوچون یازیلغان «ادبیات خرستاماتیاسی»(توزو-
چیلار: ایرغازی اوغلی فیض‌الله ایله قیوم اوغلی) تیراژی ۵۰ میگ،

«٤نچی صنف خرستاماتیاسی»(محرری آیبیك) تیراژی ۸۰میگ، «٦نچی
صنف خرستاماتیاسی»(توزوچیلار: حامل یعقوب، پالاستاروف) تیراژی
۵۰ میگ نسخه باسیلیب تارقاتیلیش آلدیدا ییغیشتریب آلینمشدر. ملتچی
شاکرجان رحیمی‌نگ ۳نچی صنف اوچون یازغان اوقوش‌کتابی ۱۷۵
میگ عدد باسیلیب چیققاچ ییغیشتریلیب آلینمشدر. بو معلوماتنی بیروچی
علی اوغلی شیربیك سوزینه دوام ایتەرەك «ینه برقانچا کتابلار براك
قیلندی! نشریاتداغی‌دوشمان قولی‌دولتکه ئەنه شوندای زیانلار کیلتردی»
دیدر. نشریات ساحەسیداغی بوندای «زیانچیلیقلار» نتیجەسیده یوزمیگلەرچه
مکتبلی کتابسز- درسلیکسز قالمشدر. شیربیك‌نگ بیلدیردیگینه کوره، اوقو-
پەداغوژی نشریاتی برنچی سەنتابرگەچه ۱۱۹ نام درسلیك چیقارمالی
ایکەن، شو پەیتگەچه آنجاق ۳۵ قادار کتاب چیقارمشدر.

أوزبیکستان معارف قومیسارلغیدا برنیچه ییلدان بویان درسلیك
توزوش‌ساحەسیدا «کوپ تجربەلی» کشیلەردەن سانالاتورغان یولداش‌اوغلی
عبدالرحیم ایله سعید اوغلی نعیم‌لار بولتور «کەتتەلەر اوقوش‌کتابی» نام
بر اثر یازغانلار ایکەن. بو اثرنگ سیاسی خطالاری کشف ایتلگەچ،
اونی قایتادان توزاتیب تحریر ایتو وظیفەسی أوزبیکستان معارف قومیسار-
لغی کەتتەلەرنی اوقوتوش بولومی مدیری وه «یەگی حیات» غازیتاسی
محرری ناصرجان نیاز اوغلی‌غا حواله ایتلگەن ایکەن. ادعا ایتلگەنیگه
قاراغاندا، بو نیاز اوغلی ناصرجان أوزندەن ایلگەریگیلەردەن ده یا-
مانراق بولوب چیققان («قیزیل أوزبیکستان» ۲۲ سەنتابر ۱۹۳۷).

***

تاشکندده‌کی أوزبیکستان فنلەر قومیتەسی قاشیدا تیل-ادبیات مسئله-
لەرینی تیکشیرو اوچون قورولغان بر اینستیتوت بار. یاقیندا أولومیگه
یوز ییل تولوشی مناسبتیله پوشکین نامینا آتالغان بو اینستیتوتگه «مارک-
سیزم-لەنینیزم تعلماتی بیلەن چنیققان ساغلام قادرولار یتیشتریش، تیل-

ادبیات ساحه‌سیدا مارکسیزم-له‌نینیزم مه‌تودولوگیاسی بیله‌ن سوغاریلغان اثرله‌ر یاراتیش وه شونگ بیله‌ن برگه تیل-ادبیات ساحه‌سیدا اوتموشده بولغان بورژوآ ملتچیلك ایده‌یه‌له‌رینی فاش قیلیش» کبی مهم وظیفه‌له‌ر یوکله‌تیلگه‌ن. ساویت حکومه‌تی بو اینستیتوتنگ أونوملو ایشله‌شی‌اوچون مادی وه معنوی جهتده‌ن هه‌ر قاندای یاردام‌لارنی بیرگه‌نی حالده اینستیتوت ینه اوز اوستیگه یوکله‌نگه‌ن وظیفه‌له‌رنی به‌جه‌ره‌گه‌ن وه تیل-ادبیات ساحه‌سیدا مارکسیزم-له‌نینیزم مه‌تودولوژیسی باقیمندان توتوروقلو بره‌ر اثر بیرمه‌گه‌نمش. عکسینچه بو اینستیتوت ساویت تیل- ادبیاتیغا قارشی ایشله‌وچی ملتچیله‌رنگ یوواسی حالینه کیلیب، غازی عالم، میان بزرك وه باشقالارنگ ملتچیلك وه تورکچیلك روحی بیله‌ن سوغاریلغان اثرله‌رنی باستریب کیلگه‌ن ایمش. اونگچون بو اینستیتوتده چالیشوچی‌لارنی قایتادان ایله‌که‌ده‌ن اوتکه‌زمشله‌ر وه اینستیتوت مدیری آتاجان هاشم‌نی وظیفه‌سیده‌ن اوزا قلاشترمشلاردر. «قیزیل أوزبیکستان»نگ ۱۹۳۷ ۱۸آوغوست تأریخلی سانندا «تیل-ادبیات ساحه‌سیداغی زیانچیلق» باشلیقلی مقاله‌ده شو سطرلارنی اوقوماقدامیز:

«آتاجان هاشم وه اونگ اطرافیغا اویوشغان بر توده عکس‌الانقلابچی ملتچیله‌رنگ تیل وه ادبیات ساحه‌سیدا قیلغان زیانچیلقلاری فاش قیلندی وه آتاجان هاشم پارتیادان هایدالدی. اما بو بیله‌نگنه تیل وه ادبیات ساحه‌سیداغی زیانچیلق قیلوچی عنصرلار توگه‌دی دییش کیچیر-یلمه‌سلك خطا بولور ایدی. آتاجان هاشم، غازی عالم، قیوم رمضانی وه باشقا ملتچی عنصرلار قیلغان زیانچیلق عاقبتله‌رینی ایلدیزیده‌ن قوروتماق، تیل-ادبیات اینستیتوتی نشر قیلغان اثرله‌رنی پوختا تیکشیریب چیقیب، اونداغی پانتورکچیلك، ملتچیلك وه بارچا عکس‌الانقلابی فکرله‌رنی مطبوعات آرقالی آچیب تاشلاماق، اینستیتوتنی ساغلام، بولشه‌ویك قادرو-لار ایله تأمین قیلماق کیره‌ك».

***

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

۳۱نچی آوغوست ایله برنچی سه‌نتابرده تاشکنده‌ده أوزبیکستان ساویت یازوچیلاری اتفاقینگ توپلانتیسی یاسالدی. شوندا یاساغان معروضه‌سندا یاشین: «ایلبیك، چولپان، عبدالله قادری، فطرت، عثمان ناصر، رضا سعید، آنقابای، آتاجان هاشم کبی اشد دوشمانلارنگ، تورلو تقابلار آستیدا، تا سوگغو کونله‌رگه‌چه ساویت ادبی حرکتچیلگیگه وه عموماً سوسیالیزم قورولوشیغا رخنه اوروشغا تریشیب کیلگه‌نلیکله‌رینی» سویله‌ب، اولارنگ اسمله‌رین آیریم- آیریم آتاب، هه‌ر برینگ «گناهی»، عیبی» حقیدا آیریچا معلومات بیریب، اولارنی برین - برین قارالاب أوتدی. یاشین‌نگ آیتیشینچا:

ایلبیك مکرلك بیله‌ن یازوچیلار آراسیدا ایشانچ قازانیب آلیب، ملتچیله‌رنگ یازو-چیلار برلگیده‌کی «جاسوسی» رولینی اوینامشدر.

چولپان یاشلارنی أوز تأثیریگه آلیشغا اورونوب، هه‌ر اوگغای په‌یتده ملتچیلك غایه‌له‌رینی تشویق ایتمشدر. ترجمه‌ده اینته‌رناسیونالیزمگه قارشی کوره‌شمش، ساویت ادبیاتی‌تیلینی عربچیلق، فارسچیلق عنصرلاری بیله‌ن «بولغامش»در. اونگ زیانچیلق ایشله‌رینی ملتچی سانجار صدیق «نظری» جهتده‌ن «اساسلاب» چیقمیشدر.

فطرت «تولقون» ناملی «پیه‌س» یازیب، جدیدله‌رنگ عکس‌الانقلابی رولینی‌بیکیتمش، بولشه‌ویکله‌ر پارتیاسی ایله عامه‌نگ، روس پروله‌تاریاتینگ رولینی یوقغا چیقاریب کور-سه‌تمه‌کچی بولغانمش.

عبدالله قادری «عابدکیتمان»دا ساویت واقعلیغینی مسخره قیلیب، دائما ساویت حاکمیتی آبروسینی توشوروش حرکتیده بولغانمش. اوقتوبر انقلابینگ أوزبیك خلقیغا بیرگه‌ن «اولوغ بختینی» انکار قیلیب، «فرقه‌غا صادق یازوچیلارنی آبروسزلاشتریش اوچون اغوالار قیلغان» ایمش. ساویت مملکتی مدافعه‌سینی مستحکمله‌ش زایومینی (استقراض) تارقاتیشغا قارشی کوره-شیش اوچون مخصوص اوتوروش اوتکه‌زمش وه هکذا.

«اشد ملتچی» عثمان ناصر روس پروله‌تاریاتی ایله أوزبیك خلقینگ اتفاقیغا قارشی، قوممونیزمگه قارشی سوزله‌ر آیتیب، عکس‌الانقلابی په‌سسیمیستیك (بدبین) شعرله‌ر یازیب، یاشلارنی وه اوقوچیلارنی «زهرله‌مه‌کچی» بولغانمش.

آتاجان هاشم تیل-ادبیات اینستیتوتیده وه یازوچیلار اتفاقینگ رهبرلگیده «زیانچیلق» قیلیب کیلگه‌نمش. «مارقسیزمنك شرقغا توغرو کیلمه‌سلگی حقیداغی عکس‌الانقلابی نظریه‌نك ایگه‌سی بولغان ملتچی» آتاجان هاشم بعض اویغور اورتاقلاریغا: «سیزله‌ر اویغورلار اوچون علاحده ته‌رمینولوگیا توزوب اوتورمای أوزبیکله‌رده بار ته‌رمینولوگیانی آلیگلار» دیب «مصلحت» بیریب، ساویتله‌رنگ ملی سیاستیگه قارشی تورکچیلك تمایلی کورسه‌تکه‌ن ایمش («قیزیل أوزبیکستان» 37 .9 .8).

تاشکنده‌کی «حمزه» نامای آقاده‌میك درام تیاتری مدیری ضیا سعید روس خادمله‌رنی تیاترودان سیقیب چیقاریشغا حرکت ایتکه‌نمش. معلوم اولدیغی أوزره ضیا سعید «حمزه»ده اوینالاتورغان برکوب ساویت درام اثرله‌رینگ مؤلفی‌در. یاشین معروضه‌سیدا ضیا سعید حقیدا بحث ایته‌رکه‌ن: «حاضر آنیق معلوم بولوشیچا بو «دراماتورغ»نگ «اثرله‌ری»نی ملتچی-عکس‌الانقلابچی سالقیتلار یازیب بیرگه‌ن ایکه‌ن» دیدر («قیز.اوز.» ۳۷.۹. ۳).

یاشین معروضه‌سیدا آیبیك توغروسیدا دا سوز آچیب: «آیبیك بر وقتلار آچیقدان-آچیق ملتچیلك غایه‌له‌رینی کویله‌ب چیققان ملتچی شاعردر. او حاضر اوشا ملتچیله‌ر پوزیتسیاسیدان کیتکه‌نمی؟ آیبیك‌نگ فعلی-اطواری بو حقدا حاضرغاچا مثبت فکر آیتیشغا امکان بیرمه‌یدی.

آیبیکنگ الفتله‌ریده‌ن بری—ستارجبار— حاضر بر دولتنگ‌شپیونی بولوب چیقدی (*). آیبیکنگ سوزیگه قاراغاندا، آیبیك بیله‌ن بو ساتقین-نگ صحبتله‌ریده «ملتچیلك روحیداغی سوزله‌ر هه‌م بولغان» ایمش. شپیون عکس‌الانقلابی سوزله‌ر آیتابیرگه‌ن‌ده ساویت یازوچیلاری اتفاقینگ اعضاسی آیبیك ایشیتیب اوتورا بیرگه‌ن ایکه‌ن!

آیبیك اوزینگ أوتموشی حقیدا گه‌پیرگه‌نده وه اتفاق آلدیدا توزولگه‌ن مخصوص قومیسیاغا یازیب بیرگه‌ن جوابلاریدا پانتورکیزمنك ماهیتینی آچیب بیرمه‌یدی. مارکسزمده‌ن درس بیریب، دوسه‌نت نامینی

(*) «حاضر بر دولتنگ شپیونی بولوب چیقغانلغی» سویله‌نگه‌ن ستار جبار ۱۹۲۲نچی یىلی تورکستاندان اوقو مقصدیله آلانیاغا کیلگه‌ن یاش طلبه‌له‌ر قاتارندا ایدی. وقتیله هایده‌لبه‌رغ وه به‌رلین دارالفنونلارینگ طبیعیات فاکولته‌له‌رنده کیمیا تحصیل ایته‌رکه‌ن بعضی یاقیمسز حرکتله‌ریله ساویت تمایلی کورسه‌تکه‌ن ستار جبارنگ او زمان آلمانیادا یاشاب تورغان یورتداشلارندان بعضیلاریله آراسی بوتونله‌ی آچیلغان ایدی. ستار جبار ۱۹۳۱ده تورکستانغا قایتیب، تاشکند دارالفنونی طبیعیات فاکولته‌سینگ کیمیا کرسیله‌رنده‌ن بریده اورون آلیب، دوسه‌نت مقامینه ایریشمشدی. آرتیق اونگدا «تیریکله‌ر مزاری» فا آتیلغانلغی آنگلاشیلماقدادر.

آلیب یورگه‌ن آیبیکنگ هه‌مه‌گه عیان مسئله‌گه کیلگه‌نده‌کورسه‌تکه‌ن بر «ساده‌دللگی» آینیقسا شبهه‌لیدر: «باسماچیلار بیله‌ن ملتچیله‌رنگ مناسباتی قاندای ایدی؟» دیگه‌ن سوألغا او: «بوندان مه‌نگ خبرم یوق» دیب جواب بیرگه‌ن.

آیبیکنك نظریه ساحه‌سیدا هه‌م ضررلی فکرله‌ری کوپ: مثلا، بر مقاله‌سیده ساویت روسیاداغی پروله‌تار ادبیاتی ایمه‌س، بلکه شرقداغی ادبی میراث أوزبیك ساویت ادبیاتیغا آزق منبعی بولادی، دیدی. آیبیك عثمان ناصرنی آقلاشغا، مدافعه قیلیشغا تریشدی» دیدر.

یاشین‌نگ برنچی سه‌نتابرده یاساغان معروضه‌سی اوستنده باشلانغان مذاکره، تاشکند غازیتاسینگ بیلدیرونیه‌کوره، ۷ کونگه جوزولمشدر. بو اوزون مذاکره‌نك خلاصه‌سی «قیزیل اوزبیکستان»نك ۸.۹.۳۷ تأریخلی سانندا کیلتریلمشدر. بونداکره خلاصه‌سینگ بریرنده: «کوپ ملتچی یازوچیلارنگ عکس‌الانقلابی بشره‌سینی بیرکیتوچی اثرله‌ر یازغان، اولارنی ساویت پوزیتسیاسیغا اوتکه‌ن دیب تصویرله‌ب جوده زور خطالار قیلغان اویغون هه‌م او عکس‌الانقلابچیلارنگ ضررلی قیلمیشلاری‌حقیدا پله‌نومگه هیچ یه‌گی نه‌رسه آیتیب بیرمه‌دی. پله‌نومده اشتراك قیلوچیلار اونگ عکس‌الانقلابچیلار بیله‌ن علاقه‌سی وه معیشی جهتده‌ن بوزولغانی حقیدا ینه برقانچا فاکتلار کیلتردیله‌ر. بولار هه‌مه‌سی تیکشیریب کوروش اوچون آیریم قومیسیاغا بیریلدی» دیلمه کده‌در. بو جمله‌رده‌ن شو ییل آوغوست‌نگ ۲۷سنده باسیلغان بر یازودا «اصلدا اویغون بزنك دوشمانلاریمزدان ایمه‌س، بلکه زور خطالار قیلغان، یاگلیشقان دوستلاریمزداندر. اویغون برنیچه درست پوئه‌ما وه شعرله‌ر یازغان، جدید ادبیاتینگ صنفی ماهیتینی فاش ایتوچی تنقیدی اثرله‌ر بیرگه‌ن وه ساویت یازوچیلاری اتفاقینگ ایشیگه جانکویه‌رلیك بیله‌ن ایگ فعال قاتناشیب کیله یاتقان برکشی» اولاراق تعریف وه تقدیم ایتلگه‌ن اویغونگ دا آرتیق آغیر عاقبت قارشیسندا تورغانلغی آنگلاشیلماقدادر. اوقتای.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

توركستاندان يەڭى چيققان بر مهاجر وطنداش مكتوبندەن

برنیچەییل «سولوفكی» طرفلارندا سورگونده یوروب اوتكەن ییل توركستانغا قایتب، او ییردەن ایچكی روسیا اوستی بیلەن برنیچه آیاول خارجگه چیقا بیلمش بر یورتداشمزنگ أدارەمزگه یوللاغان بر مكتوبندەن بعضی قسملارینی (أوز مساعدەسیله) نقل ایتب كیچمه كچی بولامز.

«١٩٣٦نچی ییلی ایچكی روسیادا وە باشقا بر قانچا أولكەلەردە شدتلی بر قوراقلق بولدی. اوقراینانگ بر قانچا قسملاری، ایدل-اورال طرفلاری‌دا بو قوراقلق كیچیرمش أولكەلەردەندر. كوب ییرلەردە اهالینگ ییمه‌گه برنەرسەسی بولونمادی، آز چوق حیوانلاری بولسا اونی دە سویوب ییدیلەر. بو ایكینی اونمای قالغان دائرەلەر اهالیسی ئەكمەك قیدیریب هەر طرفغا كیتدی. قازان، اوفا اطرافندان ئەكمەك قیدیریب یولغا چیققان قافلەدەن موسقوا اطرافندا تیمریوللاردا ایشلەتیلمه‌كده بولغانلار بیلەن اوزوم سویلەشدم. قورسكی استاسیوندا نیچین بو ییرلەرگه كیلب چالیشدیقلارینی سوردیغم زمان: «مملكتمزدە آچمز. حكومت دە بو ییردە چالیشدیغمز تقدیردە ئەكمەك بیرەجه‌گینی سویلەب بزنی بو طرفغا كیتردی. باشقا تورلو چارەمز یوق» دیدیلەر.

بو محصولسزلق، آچلقنگ توركستانغا دا تأثیری بولدی. توركستاننگ اوز ییرینه دان ایكدیرمەیدر. او طرفدان دا كیلمه‌گەچ فەرغانەدە بوغداینگ پوتی «١٥٠—٢٠٠» سومغاچا چیقدی. ایتنگ كیلوسی (یعنی ٢ یارم قاداغی) ٢٥—٣٠ سومدر.

موسقوا طرفلارندا حكومت مغازەلەرندە ایتنگ كیلوسی ٩ سوم ٦٠ تیین ایكەن، قولحوزچیلار ایتلەرینی ٢—٥ سوم اطرافندا ساتادرلار.

مملكتدە هیچ برنەرسه تاپیلمایدر. تاپیلغانی‌دا سوك درجەدە بهالیدر. مثلا بر چفت ایتیك ٢٥٠ دەن ٤٠٠ سومغاچادر. بر چفت قالوش ٣٥

سودان ٥٠ سومغاچا. كییم باش تاپیلماغاندان، آیتیقسا بالا-چاقا، باشی آچیق آیاق یالان یورومەك مجبوریتندەدر.

خوقند، مرغیلان كبی شهرلەر ویران ایتیلمشدر. قالغان قسمنداندا سورگون وە باشقا تورلو یوللار بیلەن ییرلی خلق سیقیشتریلیب چیقاریلب اورنینا روسلار اورناشتریلماقدادر. شهر اطرافنداغی خلق باغچالاری دا روسلار وە ئەرمنیلەر طرفندان ضبط ایتیلمشدر.

خوقند شهرندەگی ایسكی مدرسه بنالاری روس مهاجری یاتاقلارینا آیلانتریلمشدر. مدرسەلەرنگ اوست قاتندا مهاجرلەر یاشاسالار، آست قاتندا تونغوز باقادرلار. «مدرسة بیك»نگ مسجد وە درسخانەسندە تونغوز باقادرلار. محمدعلی خان مدرسەسی، «مدرسة عالی حكیم آیم»، «میكك آیم» مدرسەلەرندەن هیچ اثر دە قالمامشدر. «روس مدنیتی» بونلارنگ بوتونیسینی هواغا ساووروب اورونلارندا تالانچی روس مهاجرلەری وە اونلارنگ تونغوزی اوینایتورغان خرابەگنه قالدیرمشدر. او زواللی گوزەل خوقند بر جهنم حالنه كیتریلمشدر. مرغیلان اوندان دا بدتردر.

تاشكندگه كیلگەندە او ییردە یەڭی بنالار سالامز بهانەسی بیلەن ایكی‌یوز اوینی ییقب اورنینا بر اوی سالسالار دا بو یەڭی سالنغان اویگه اوروسلارنی اورناشتریب او اوینی تیكو اوچون خانه ویران ایتیلگەن توركستانلیلار كوچەلەردە قالدیریلماقدا؛ یەڭی اویلەرگه تولوشماقدا بولغانلارنگ بوتونیسی ئەرمەنی، روسلاردر.

ادارەلەرنی ملیلەشترو دیگەن نەرسەكوبدەن اونوتولوب كیتكەن.. حتی روسچا بیلمەدیكی اوچون لاتین حرفلەریله توركچه یازیب كیتردیگی بلانقله آقچاسینی قبول ایتب آرقاداشینا یوباریلماسی اوستندە اصرار ایتكەن بر توركستانلینگ پوستا أدارەسی طرفندان پولیسكه تاپشیریلدیغینی اوزوم كوردم. بونددای حادثەلەر كوبدر. بوتون أدارەلەر، فابریق-زاوودلار روسلار، ئەرمەنیلەر بیلەن تولغان. توركستان تیمر یوللاری،

چه کا ، خفیه تشکیلاتی باشدان باشا ئەرمەنیلەر قولندادر. اقتصادی ، مالی ادارەلەر حکومت مغازەلەری وه دیگر تجاری مؤسسەلەرنگ بوتونیسی یهودیلەر ، ئەرمەنیلەر قولندادر.

*

شرقی تورکستان ملی فاجعەسی

پشاوردەن ، حبیب‌الرحمن افندی طرفدان باشقارمامیزغا یوللانغان بر مکتوبدەن: «بر هفتەدەن بیرلی هندستان مطبوعاتندا شرقی تورکستان احوالی توغروسندا یەگی-یەگی خبرلەر باسیلماقدادر. بو خبرلەردە شرقی تورکستاندان کوب کشیلەرنگ هندستان حدودنداغی «لاداخ» دیگەن شهرگه قاچیب چیقایاتقانلقلاری بیلدیریلمەکده وه هند حکومتی طرفندان یوللارغا قیشلالار قورولماقدا بولغانلغی یازیلماقدادر. لاهوردا چیقاتورغان کوندەلیك «ملاپ» دیگەن غازیتانگ ۳۷ .۱۰ .۲۲ تأریخلی سانندا ، «کشمیرەین چار من سوناپکرا گیاً» یعنی «کشمیردە ٤ مین آلتون قولغا توشدی» باشلیقلی بر خبرندە ، ختای رعیتی (شرقی تورکستان خلقی) نگ یارکند یولی ایله لاداخقا ، آندان سوك کشمیرگه کیلمەکده ایکەنلگی بیلدیریلیب ، اولار آراسندان بر کشی بساطندان تورت مین (بزنك حساب ایله ۱٦ پوت چاماسی) آلتون چیققانلغی وه مذکور آلتون-نگ پادشاهلق خزینەسیگه آلنغانلغی یازیلماقدادر. غازیتانگ یازووینا قاراغاندا بساطندان آلتون چیقغان کشی سمرقندلیکدر.»

شرقی تورکستان چیگەرەسیدەن کابل آرقالی باشقارمامیزغا کیلگەن ۳۷ .۱۰ .۲۳ تأریخلی بر مکتوبدە: «ایرگەشتام تاماندان ۱۱ روس طیارە-سی کیلیب یەگی حصار ، یارکند ، خوتان شهرلەرینی بومباردمان ایتدی. یەگی حصار شهری ییر بیلەن یکسان بولدی. حتی تیککەیب تورغان برگنەدە دیوار کورمەیسز...

دونگەنلەر وه تورکلەر خوتاندان چیقیب یارکند ، کاشغار ، اوچ-تورفان ، آقسو شهرلەرینگ ایسکی شهرینی فتح ایتب ، یەگی شهرینی

محاصره حالنده قالدیریب کیته بیردیلەر. یەگی شهرلەر قوممونیست قوتلاری قولندا قالاباردی. محاصرەدە قالغان قوممونیستلەر خارجدەگی قوتلەری بیلەن خبرلەشیب توردیلار. دونگەن وه تورك قوتلەری اوروم‌چیگە یاقینلاشغان ایدیلەر (تورت کونلك یول قالغان ایدی). فقط شو ایلگەریلەگەن قوت آرقاسینی مستحکملەرکەن آرادا شمال وه غرب (ایرگەشتام) تامانلاردان کوب عسکری قوتلەر کیلدی وه قارشیلق هجومگه باشلادی. قوروقدان منتظم عصری قورالّلار بیلەن قوراللانغان عسکر ایله یوقاریدان طیاره هجوملەری قارشیسندا اوزاق مقاومت ممکن بولمادی.

خوتانی تورکلەر برنیچه کون مدافعه ایتب ، آخردا مقاومت ایته آلمای کیری چیکیلدیلەر. یارکندنی مدافعه قیلیب تورغان باش قوماندان ماخوسنگ هەم برنیچه کونلك محاربەدەن کیین ۵۰۰ کشیسی بیلەن هند-ستان چیگەرەسندەگی لاداخقا قاچیب چیقیشغا مجبور بولدی... أوزی بیلەن میلتیق ، اوقچاچار ، برقانچا آتغا آلتون یوکلەب چیقدی. حاضر لاداخدادر.

شو ییردە قایغیلی برحادثەنی دە قید ایتب أوتەی: ماخوسنگ‌نگ اولوغ چات (ایرگەشتام) تامانغا قویغان آدامی مشهور ظالم قانخور مادولین (دونگەن) ، ماخوسنگ‌گە خیانت ایتدی. أوز عسکرلەرینی ماخو-سنگ‌گە قارشی آیاقلاتردی. روسلار بیلەن بیرلەشیب ماخوسنگ‌گە قارشی پروپاغاندا قیلدی وه کاشغارغا شمال هەم غربدان کیلگەن قوممونیست قوتلەریگە امکان بیردی. شول سببدەن قوممونیست قوتلەری کاشغارغا کیردی. روسلار کاسیلنك (جنرال ماجواینگ) نامندان قیلیب طیارەدەن شو مضموندا پروپاغاندا ورقەلاری تاشلاب توردیلار: «مەن ماخوسنگ‌دەن ممنون ایمەسمەن. اونی ییریدەن توشوروب ، اورنیغا مادولین‌نی بیلگیلەدم. سز اوگا اطاعت ایتگز.» دیلەدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ساویتلەر اتفاقندا «پارلامان» سایلاولاری

اوتکەن اوقتوبر آیینگ ۱۲سندەن اعتباراً بوتون ساویتلەر اتفاقندا «اتفاق شوراسی» وە «ملتلەر شوراسی»غا وکیللەر سایلاش معرەکەسی باشلاندی. ستونلەرینگ یارمیسیندان آرتیغی بو معرەکە حقنداغی معلوماتلارله تولغان ساویت غازیتالاری «دنیادا مثلی کورولمەگەن سربست وە دیموقراتیك» سایلاودان بحث ایتەدیلەر. بو «سربست وە دیموقراتیك» بولشەویك سایلاولاری نیمەدەن عبارت در؟ مەنە شو مسئلە بیلەن «یاش تورکستان» اوقوچیلارینی قیسقاغنا تانیشتریب اوتمەکچی بولامیز.

هەر بیر ساویت سایلاوچیسی، بری «اتفاق شوراسی»، ایکنچیسیدە «ملتلەر شوراسی»غا وکیللەر سایلاش اوچون تعیینلەنگەن ایکی سایلاو بوللەتەنی آلاجاقدر. بو بوللەتەننگ هەر بری ایکی قسمغا بولونگەن: بیر قسمندا سایلاناجاق وکیللەرنگ اسمی وە فامیلیاسی، ایکنچیسندە اولارنی سایلایتورغان فرقە، کسب (پروفەسسونەل) وە «اجتماعی» تشکیلات وە غروپلار آتی یازیلاجاق. قولیغا بیریلگەن بوللەتەنلەردە سایلاوچی اوزینگ تاووش بیرەجەگی نامزدنگ اسمندەن باشقا اسملەرنی ئوچرادیدا بوللەتەنلەرنی ظرفغا سالیب مخصوص قوتو ایچیگە آتادی. بونیگلە ایش بیتکەن بولادی.

کورونوشدە بو «سربست وە دیموقراتیك» در. اگردە نامزد لیستەسینی توزوش ترتیبینگ بعض بیر خصوصیتلەری بولماسایدی، بو طرز سایلاو چیندەن دە «دیموقراتیك، شربست» بولار ایدی. دیمەك بوتون مسئلە نامزدلەر لیستەسینی توزوشدادر. سایلاوچیلار سایلاو بوللەتەنلەرنی، اوستیگە وکیللەر اسمی وە اولارینگ قایسی بیرتشکیلات وە غروپ طرفندان نامزد ایتلیب قویولغانلغی باسیلیب حاضرلەنگەنی حالدا آلادیلار. بونیگلە ساویت سایلاوچیلاری وظیفەسی—تەك اوزینگ تاووش بیرەەك ایستەگەن وکیلیندەن باشقالارینگ آتلارینی ئوچریشدەن گنە عبارت بولادی. دیمەك ساویت «پارلامانینا» سایلانیب کیرەجەك کشیلەر بوللەتەنگە آلدان اسمی باسیلیب قالغان نامزدلەردەن گنە عبارتدر. سایلاوچی اوز طرفندان اوزینگ سربستچە ایستەدیگی بیر کشینی بوللەتەنگە یازیب کیریتالمایدی. «سربستلك» کورسەتیب یازغانی حالدە، اولاً او نامزد قبول ایتلمەیدی، ایکنچیدەن بوتون بوللەتەن ایشکە یاراماسدان قالادی. بونیگلە ساویت «پارلامانینا» سایلاناجاق وکیللەر لیستەسینگ بیر رنگی، بیر طرزدە بولاتورغانی آشکاردر.

ایندی روسیادا سوك آیلاری اوتکوزیلمەکدە بولغان «تازالاش»غا دقت ایتب باقیگز؛ ستالین وە اوگا یاقین قیزیل جلادلارنگ ایستەمەدیکلەری کشیلەر فرقە وە حکومت دائرەلەریندەن قوولماقدادرلار؛ «خلق دوشمانی» آتالغانلارنگ حسابینی بیلیب بولمایدی. سایلاو معرەکەسیلە یاناشیب بارایاتقان تورمە، سورگون وە اعداملار ساویت سایلاوچیلاریغا، ستالین وە اونگ جلادلارینگ ایستەدیکلەری کشیلەرنی سایلاماغانلاری حالدە نیمەلەر کورەجەکلەرینی ایسلەتیب تورو بدر. بو شرطلار ایچندە «دنیادا مثلی کورولمەگەن سربست وە دیموقراتیك» ساویت سایلاوینگ نتیجەسی آلدان معلومدر...

ساویت غازیتالاری برنچی نامزد اسملەرینی اعلان ایتە باشلادیلار. ایگ باشدا، طبیعی، ستالین‌نی کورەسز؛ دیەرلك بوتون ساویتلەر اتفاقی ستالین اوچون «کورەشمەکدە»در. ۳۱نچی اوقتوبرغا قادار ستالین ۲۲٦ سایلاو دائرەسندەن نامزد ایتلگەن؛ او جملەدەن بیزنگ تورکمەنستاننگ یالغز چارجوی رایوندان ستالین ۲ دفعە آتالغان. تورکستان نامزدلاریندان أوزبیکستاندا برنچی اولاراق «بیرهە کتاردان ۳۰تسەنتنەر (تخمیناً ۸۰پوت) پاختا آلابیلیش امکانینی کورسەتکەن» قولخوزچی میرزا اوغلی تیشەبای («پراودا» ۲۹اوقتوبر۱۹۳۷)؛ قازاغستاندا قاراغاندی تاش کومور کانیندە ایشلەوچی عادی ایشچی کوزەمبای اوغلی یوسف («پراودا» ۲۹اوقتوبر)؛ تاجیکستاندا داخلیە قومیساری روس بولشەویك چەکیستلەریندەن زاغووزدین («پراودا» ۱نویابر) کورسەتیلگەنلەر...

بو تیشه‌مبای ـ یوسف لار — بریسی چه‌له سوادلی ، بریسی سوادسز ، هیچ بیرفکر صاحبی بولماغان ، زاغووزدین کبی بولشه‌ویك جلادلاری قامچیسی آستندا ساویت «پارلاماندا» تاوش بیروچی مخلوق» لاردانڈر.

— ی —

*

دنیا سیاستنده ساویت روسیاسینك رولی

بین‌الملل وضعیت قاریشا بارغان ساری ، بویوك دولتله‌ر آراسندا ساویت روسیاسینگ برگنه دوستی تانیلغان فرانسا حکومتی موسقوا دوستلارینگ دنیا سیاستنده اوینادیقلاری «ایکی یوزلو» رولین آگلاب ، اوگا قارشی به‌سله‌دیگی فکرینی آچیقدان آچیق آیتا باشلادی. فرانسا خارجیه‌نظارتی فکرینی تاراتوچی «تاڭ» غازیتاسی بو موضوعدا شایان دقت ایکی باش مقاله نشر ایتب چیقاردی. اسپانیا وطنداشلار سوغوشیغا قاتناشماسلق قومیته‌سینگ ۲۶ اوقتوبرده ، لوندوندا بولوب اوتکه‌ن توپلانیشیندا ساویتله‌ر سفیری مایسکی‌نگ آلدیغی وضعیت مناسبتیله «تاڭ» غازیتاسی (۱۰ .۲۷) یازادرکه :

— موسیو مایسکی لوندون قومیته‌سی ایشله‌رینی دفعه‌لارچا جدی صورتده آغیرلاشدیریب کیلگه‌ن ایدی. قومیته‌نگ کیچه‌گی توپلانیشیندا او (موسیو مایسکی) بوتون صلح معامله‌تینی داهادا آغیر قیینلقلارغا سوروکله‌یتورغانلغی هه‌رکسچه آشکار ، بولاندیریچی شرطلار قویدی. اوز منفعتلاریله توغرودان توغری علاقه‌دار اوزاق شرق حادثه‌له‌ریگه قارشی شایان دقت برصبر وه فوق‌العاده بیر علاقه‌سزلق (détachement) کورسه‌تیب کیلگه‌ن ساویت حکومتی ، باشقا دولتله‌ر آرقاسیدان‌غنا حرکت ایته‌بیله‌جه‌گی آوروپاغا کیلگه‌نده ، قیزیب یاتقان چوغنی‌یاندیریب آلاولاندیرماق ایسته‌یتورغان کبی کورونمه‌که‌دەر. —

بویوك بریتانیا بو اویونغا بیریلمه‌یه‌جه‌ك ، فرانسا ایسه اوندان (بویوك بریتانیادان) آیریلیب کیتمه‌یه‌جه‌ك. ساویت حکومتینگ لوندوندا

قوللانیب کیلدیگی حرکتله‌ری عملده ایتالیا وه آلمانیاغا روسیانگ بوتون بین‌الملل چالیشمالاردان چیتده توتولوشینی طلب بهانه‌سی بیرمه‌که‌ده‌ن باشقا هیچ نه‌رسه‌گه خدمت ایتمه‌یدی.

حقیقتاده موسقوا حکومتی شونی ایسته‌یدیمی؟ لوندون قومیته‌سیگه منسوب دولتله‌ر بیله‌ن بیرلیکده ایشله‌شده دوام ایتیش یا اونی برهم بیریشده موسقوا حکومتی سربستدر. فقط (اسپانیا وطنداشلار سوغوشیغا) قاتناشماسلق حقنداغی اتفاقنا امضا آتقان دولتله‌رده‌ن بریسینگ بوتون بو (قاتناشماسلق) سیاستینی سوغا توشوروب یوباراجاق ماسقارا اویونغا (mauvaise humeur) بیریلیشی هیچ قبول ایتیلمه‌یه‌جه‌ك برنه‌رسه‌دەر.

عینی مسئله‌لەر ، یعنی اسپانیا وطنداشلار سوغوشیله یاپونیا‌ـختای حربی وه بالخاصه بو سوگغو حادثه بیله‌ن علاقه‌دار اوشبو کونله‌رده به‌لجیقا پایتختی «بروسسه‌ل»ده توپلانیب یاتقان ۱۹ دولت قونغره‌سی مناسبتیله یازیلغان باش مقاله‌سنده ، آلمانیا ، ایتالیا وه ساویت روسیاسی‌نك آلاجاقلاری وضعیتده‌ن بحث ایته‌رکه‌ن ، «تاڭ» غازیتاسی (۱۱ .۳۰) :

«اولاً اوزینگ خارجی دنیا اوچون (گنه) تعیینله‌نلگه‌ن اشیاغا آیلانتریلیب قالغان انقلابی ایده‌ئولوژی (مفکوره) سنده‌ن صرف نظر ، ساویتله‌ر اتفاقی بیر تویغو تأثیری آستندا یاشاماقدادر ، که او دا تاشقاریدان کیله‌جه‌ك بیر هجوم قورقوسی تأثیری‌دەر. بو هجوم ایسه یا آلمانیا ، یا یاپونیا طرفدان بولاجاقمیش. اونگچون ساویت باشلوقلاری بیرطرفدان غربی آوروپادا آلمانیانی باغلاب توراتورغان کیرکینلیکنی کوزه‌تیب وه ساقلاب توروش ، ایکنچی طرفدان یاپونیا قوتینی اوزیده‌ن (ساویت روسیاسندان) یوز چویرتیش وه توشوروشکه غیرت ایتمه‌ك مجبوریتنده‌دەر : اسپانیا وه اوزاق شرق حادثه‌له‌ری ، ساویت حکومتینگ بو ایکی مقصدیغا دا غایت قولای خدمت ایتمه‌که‌ده‌ر؛ اونگچوندر ، که موسقوا حکومتی (اسپانیا وطنداشلار سوغوشیغا) قاتناشماسلق مسئله‌سی اطرافیغا بوتون اعتناسیله تورلو قیینلیقلار توپلاماقدا؛ اونگچوندر ، او

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر قوليازمىلار ئامبىرى

ملتلەر جمعیتی واسطەسیلە، اولدوقچا کوبرەك دولتلەرنی قاتناشتریب، ختای-یاپون توقناشماسینی شدتلەندیرمەك ایستەیدر.»

موسقوا حکومتیگە دوست فرانسا خارجیە نظارتینگ فکرینی تاراتوچی «تاڭ» غازیتاسینگ بو یازدیقلاری، آلمانیا وە ایتالیا حکومتلەرینگ ییللاردان بیری: «ساویت روسیاسینی آوروپا وە عموماً بین‌الملل مناسباتدەن تاشقاری توتوش لازم» دیب آیتب کیلدیکلەرینگ اساسلی ایکەنینی قوتلەب تصدیق ایتمەیدیمی؟

ساویتلەرگە قارشی
آلمانیا - یاپونیا - ایتالیا آگلاشماسی

آلمانیا - یاپونیا وە ایتالیا حکومتلەری ممثللەری طرفدان ۷ نچی نویابردا رومادا امضالانغان «قوممونیزمگە قارشی آگلاشما» شبهەسز، سوڭ وقتغی بین‌الملل حادثەلەرنگ ایگ مهمیدر. تا ۳٦ .۱۱ .۲٥ داغینی، اسم وە مضموندا آلمانیا وە یاپونیا آراسندا معاهدە یاسالغان چاغدایاق آوروپا سیاسی محافلی وە مطبوعاتندا ایتالیانگ دا بو معاهدەگە قوشولاجاغی سویلەنە باشـلاغان ایدی. مەنە ایمدی، بو ییل سوگرا بو حکم ایشکە آشیریلب تورادر. روما آگلاشماسی آلمانیا، ایتالیا وە یاپونیا حکومتلەرینگ غرب وە شرق مدنیتی دنیاسندا صلح وە امنیتنی بوزوغا اوروچی وە مدنیت دنیاسی اوچون دائمی بر تهلکە بولوب تورغان قورقولو بر کوچگە یعنی قوممونیست اینتەرناسیونالینا قارشی برلەشیب کورەش یوروتوشکە حاضر ایکەنلکلەرینی بیلدیرەدر.

۳٦ .۱۱ .۲٥ داغی بەرلین آگلاشماسی کبی، ۳۷ .۱۱ .۷ تأریخلی روما آگلاشماسیدا قوممونیست اینتەرناسیونالینا قارشی مجادلەدەن بحث ایتەرکەن، ساویت حکومتی وە ساویت روسیاسندان هیچ سوز آچمایدر. فقط قوممونیست اینتەرناسیونالی بیلەن ساویت حکومتی وە ساویت روسیا-

سینگ بر برندەن آیریلماس بر برلك ایکەنی بوکون هیچ کیمسەدەن یاشیرین ایمەسدر. اگردە «کورەش» (مجادلە) سوزی جدی برنەرسە افادە ایتەرسە، قوممونیست اینتەرناسیونالی یعنی سادەچە قوممونیزمگە قارشی کورەش عینی زماندا ساویت حکومتنە قارشی بولمالی وە بولمای قالالمایدر.

قوم‌اینتەرنگە قارشی کورەشنی باشقاچا ایضاح ایتیش، قوم‌اینتەرننی ساویت حکومتندەن آیری آگلاش وە آگلاتیش، اوقتوبر انقلابینی دیمەك روس انقلابینی روس پرولەتاری دیکتاتورلیغندان آیریشغا اوروئوش تاپتازا ریاکارلك (pharisaisme) دەن باشقاچا هیچ بر نەرسە بولمایدر. موندان دا بو مجادلەنگ طبیعتیلە ساویت حکومتینە قارشی عینی زماندا ساویت روسیاسی وە عموماً روس ایمپەریالیزمینە قارشی مجادلە بولغانلیغی چیقادر.

خلاصە، قوم اینتەرن—ساویت حکومتی—روس ایمپەریالیزمی بردر وە برگنە نەرسە افادە ایتەدر؛ آلمانیا، ایتالیا وە یاپونیا حکومتلەری طرفدان یاسالغان «قوممونیزمگە قارشی کورەش» آگلاشماسی عینی زماندا ساویت حکومتینە قارشی کورەش آگلاشماسیدر وە بالضرورە روسیا ایمپەریالیزمینە قارشی کورەشکە آیلاناجاقدر.

بز روما آگلاشماسینی مەنە شو مفهومدە آگلاب قارشی آلامز وە اوڭا بویوك موفقیتلەر تیلەیمز.

چوقای اوغلی مصطفی

مسلکداش تورکستانلی قارداشلار ایلە برکیڭەش

(حجازدەن)

«یاش تورکستان»نگ ۹٤نچی سانداغی خواجەنذیرجان افندی مقالەسی اطرافندا برنیچە سوز:

حد ذاتندە مەن برکشی ایلە مقابلە قیلیب اولتوروشنی یامان کورەمەن. لاکین محترم نذیرجان افندی اوز یازولاریدا بر لفظنی یازیب،

بزنی شوسوزلەرنی یازوغا جرأت قیلدیردی. اودا «مسلکداش تورکستانلی قارداشلار ایله برکیکّەش» لفظیدر.

محترم عزیز برادریمز اوز مقالەسیده یازوچیلق مسئلەسیدەگی اهمیتنی یاخشیغنا تصویر ایتەدر. بو توغرودا بزنگ آیتاتورغانیمز یوق، بلکه بار یولیمزچا اوگا قوشولامیز.

ینه ایلگەریەك باریب اوچ تیلده چیقیب تورغان «صدای مهاجرین» نك بردەن توختاب قالغانلیغینی، بردانه تاشباسمالاری یانیغا ینه بردانه میخ چاپ ماکینەسی آلماق نیتینی وه بو ماکینەنی سەکیز یوز روپیەگە آلو ممکن ایکەنلگینی بیلدیرەدر. بز بو کیینگی «صدای مهاجرین»نگ توختاشی، چاپ ماکینەسی آلیش وه اونگ پارەسینی تدارك مسئلەسی خصوصیدا برآز سویلەب أوتمەکچیمیز.

یازوچیلق وه نشریات اوچون برقانچا اسبابلار کیرەك. بو خصوصدا کیمسه شبهه قیلمایدر. بز مهاجرتده یورگەنلەر اوچون بوندای اسباب وه لوازماتنی تدارك سوك درجەده زوردر. حتی ممکن بولمایتورغاندەك کورونەدر. بو أوزی بزنگ مهاجرتدەگی اجتماعی قورولوشیمزنگ جوده ضعیفلگینی کورسەتەدر.

بزنگ کوبنچی اجتماعی ایشلەریمز اوقافغا باغلی ایدی. محله وه شونگدەك ایشلەریمزده عموم خلقنگ اوستیگه هیچ نەرسه توشمەس ایدی. شونگ اوچون بز مهاجرتده برآز أوزیمزنی شاشیریب قویدوق. برده بز اوزیمزنی مهاجرت وه وطنده برخیلده کون کیچیرتیب عادت قیلغانمز یوق. بزلەر هندستان، حجاز، شام، عراق، ایران، افغانستان اورتالاریدا آیلانیب یورگەن سیارکتله تشکیل ایتەمیز، بوسبب(لەر)دەن بزلەر برەر مجموعه وەیا غازیتانی یاشاتا آلمایمیز. بزلەر أوزیمزنی مقداریمزدان زیاده کورەمیز. شونگ اوچون أوزیمزنگ علمی سویەمیزنی کوتەرمەککه اورونماق اورنیغا قولومیزدان کیلمەیتورغان ایشلەر برله اوغراشامیز.

«یاش تورکستان» یتی یاشغا تولوب، سەکیزنچی یاشغا قدم باسیب

بونی هەم تولغوزماقدادر. بومدت ایچیده «یاش تورکستان» أوز-أوزیگه برقانچا آغیرلقلارنی لام دیمەی کوتەریب، هەر بورچەکده بولغان یورتداشلارینگ آدرەسلەرینی توپلاب، بیشەر، اوناولاب نسخەلار کوندەرمەکده. قانی بونگ مقابلیده «یاش تورکستان»غا نیمه اعانه قیلیب توروبمز؟ «یاش تورکستان» باشقارماسی قارداش مجموعه وه غازیتالاریدان دا یوللاب، أوز احساناتیله بزلەرنی اوراب آلماقدا، بزلەر ایسەك اونگ مقابلیده تشکرلەر قیلیبغنا قاروغینی قایتارا آلمای قرضلاریمز[ی] آشماقدادر.

«یاش تورکستان» بز تورکستانلیلارغا یاقیندا قیلماغیمز لازم بولغان ایشلەریمز وه یورەگیمز اوچون لازم بولغان یوللاریمز اوچون چیزیقلار چیزیب کوزلەریمزگه کورسەتمەکدەدر. شونگچون بز یەگی چیقاراتورغان مجموعەمیزغا صرف قیلاتورغان پارەنی «یاش تورکستان»غا بیریب، اونگچون برەر مطبعه قورایلیق، که اول هەم أوز رفیقی «ملی یول»دەك کوکرەگینی کوتەریب آلسین. بزلەرگه حاضرغی حالده «یاش تورکستان»دان باشقا مجموعه چیقارماغیمز ضروری برنەرسه ایمەس. حقیقتده «یاش تورکستان» بوتون بوییچا مدنی برمجموعەدر، بزنگ چینەکەم یولباشچیمزدر. بزلەرنگ وظیفەمیز «یاش تورکستان»نی دائما کوزدەن کیچیریب، اونگ یازولارینی یاخشی فهملەب، آرقاسیدان أوزینی «یاش تورکستان» کشیسی، «یاش تورکستان»نی أوزینگ مجموعەسی دیب بیلمەکدر. مرحوم غاسپیرالی اسماعیل بیك‌نگ «ایشده، دیلده، فکرده برلیك» دیگەن سوزلەرینی محکم توتوب، أوزیمزگه دستورالعمل قیلیب آلایلیق. حاضرچالق «یاش تورکستان»نگ أوزی کافیدر.

«اسلامچیلق»، «تورکچیلك» وه باشقاچیلیقلار اطرافیدا مناقشەلەر یوروتو مهاجرتده وقتیمزنی بوشغا کیتکیزەدر. برگنه هدفمز بولسون، که او دا یورتمز تورکستانی روس وه بولشەویکلەر استیلاسندان قورتارماقدر. یورتمزغا ملی استقلال بایراغینی تیکیب قویماسدان ایلگەری تفرقەغا باعث بولاتورغان نەرسەلەردەن بحث ایتمەسلیگیمز کیرەك.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

خداوندکریم استقلالیمزغا ایریشترگەچ اوز یورتمزدا، أوز اورتامیزدا مجادلۀ حسنه اصولی براه حل قیلاتورغان مسئلەلەریمز کوپدور. «سەن دینسز ایدیگ، دهری ایدیگ، وهابی ایدیگ» کبی سوزلەرگەقولاق بولماسلغی کیرەك. یالغز اللّٰهنگ دوشمانی بولشەویك، قیزیل کافرلەرگە قارشی کورەشکه چاقیرغان تاوشغا قولاق بیریب حاضر بولوب تورو- شیمز کیرەك.

هندستاندا بولشەویکلەرنگ تورکستانداغی مظالمینی بیان قیلماق لازم بولسا، اونی کوندەلیك هندستان غازیتالارندا نشر ایتو ممکن بو- لور. بوندای یازولارنی نشر قیلودان هندستان غازیتالاری دا البته تارتینماسلار. بوصورتله اولارنگ بزنگ مصیبتیمز قایغیسینی تسلی ایتو- لەری ممکن بولسادا بولشەویکلەرگە قارشی کورەشکه آتلانغانچاغیمزدا فعلاً بزگە یاردام قیلولاری شبهەلیدر. بزنگ هندستاندا یاشاوچی مهاجر یورتداشلاریمزدان قیلاتورغان برگینه أوتونچیمز—وقتنی ضایع ایتمەی، هندستان مکتب، مدرسەلەرندەن علم وه هنر أورگەنوگە جهدایتیشلەریدر.

«یاش تورکستان» وه باشقا آوروپادا چیقاتورغان مطبوعاتنگ آوروپا- دا ایشلەگەن ایشلەری او قادار اهمیتلكدر، که اونی «یاش تورکستان» وه باشقا آوروپا تورك مطبوعاتینی اوقوچیلار آراسندا بیلمەگەن برآدام دا یوقدر. بولارنگ ایگ مهم ایشلەرندەن بری بوتون آوروپادا بولشە- ویکلەرگە قارشی حرکتنگ أوسوب باریشیغا قیلغان تأثیریدر.

بز تورکستانلیلار اوچون «یاش تورکستان»نگ آیریچا براهمیتی باردر، که او دا باش محرری چوقای اوغلی مصطفی افندینگ شخصی در. معلوم بولغانیچا بز۱۹۱۷نچی ییلی ملی مختاریت حکومتی اعلان ایتلگەن- دەن کیین او ملی حکومتکه أوزیمزنگ تابعلغمزنی بیلدیرگەن ایدیك. او ملی حکومتیمزنگ رئیسی دە شو مصطفی افندی ایدی. اونگچون او بزنگ حقیقی وکیلیمزدر. اونگ «یاش تورکستان»نگ باش محرری بولووی بو مجموعەنی بوتون ایلیمزنگ چین ناشرافکاری قیلیب قویادر. مصطفی افندی بو«یاش تورکستان» واسطەسیله بزنی او زمانغی مختاریت فکرندەن حقیقی استقلالیتگه ییتەکلەب آلیب بارادر.

«یاش تورکستان»نگ ینه براهمیتی بار: او هەر وقت بولشەویکلەر برله علمی سیاسی مناقشەلەر قیلیب، مملکتمزده بولوب تورغان حوادثنی تصویر وه تحلیل ایتەدر. بونیگله او سیوگیلی یورتمزداغی وضعیتنی کوزومزگه کورسەتیب تورادر. شونیگ اوچون بز تورکستان مهاجر- لەری أوزیمزنی یورتمز ایچیده بولشەویکلەردەن اوی ایچیده قاچیب یاتقان یاکه کیچەگینه قاچیب چیققاندەك کورەمیز.

«یاش تورکستان» سەکیز ییلدان بویان یورتمزدا بولایاتقان ساویت روس مظالمینی بیان ایتوچی، قارا کونلەریمزنی تصویر قیلوچی بر ملی نشریات بولغانیدان هەر بر تورکستانلی اونگ هەر بیللیغینی توپلاب، جلدلەتدیریب دائما کوزدەن کیچیریب تورمالیدر.

کوزلەریگدەن اوپەی ای «یاش تورکستان» یازوچیلاری!

تورکستانلی میرزاعزمی.

مدینه ۸ اوقتوبر ۱۹۳۷.

تورکستان خبرلەری

تورکمەنستاندا یەگی داخلی ایشلەر قومیساری: تورکمەنستان، مرکز اجرأقومیتەسی ریاستی طرفدان تورکمەنستان داخلی ایشلەر قومیساری اولاراق نودەف (اوسوالد یاقوولەویچ) دیگەن بریسی تعیین ایتلگەن («تورکمەنسکایا ایسکرا» ۱۲ آوغوست۱۹۳۷).. عینی غازیتا- نگ یتکزدیگی معلوماتغا کوره، بو نودەف بورون تورکستاندا هیچ بولماغان وه بوتون خدمتینی—«چەکا»—«گه. په. ئو»دا اوتکوزگەن قیزیل جلادلارنگ بری ایکەن. تورکمەنستانغا تعیینی آلدیندا نودەف موسقوادا مرکز «گه. په. ئو»نگ بیر شعبه باشلوغی اورونباساری وظیفەسینی بەجەریب کیلگەن.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Buchdruckerei „VIKTORIA" GmbH., Charlottenburg 1, Spreestraße 8
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Novembre 1937 (Le Jeune Turkestan) No. 96

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنڭ بیتلەری
آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلاری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

باشقارمامیزغا کیلگەن اثرلەر:

1—„Zeitschrift für Politik“ Jahrgang 27, Heft 10.

بو مجموعەدا دوستمز پروفەسور یەشکه نڭ تورکیه، ایران، آفغانستان وه عراق دولتلەری آراسندا یاسالغان سعد آباد معاهدەسی حقندا شایان دقت بر مقالەسی چیقمیشدر. مقالەده پروفەسور یەشکه معاهدەنڭ یاقین شرق وه عمومی آوروپا سیاستی باقیمندان اهمیتینی کورسەتمه‌کدەدر.

2 — پراغ شهرنده چەخ تیلنده چیقاتورغان «صدا» (Hlas) چەخو-سلوواقیاداغی «الجماعة الدينية الاسلامیه» نڭ فکر تاراتوچیسیدر.

مجموعەمزغا تیپشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France